

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

"Maailma muuttuu, niin mekin muututaan" Sukupuolisensitiivisyys Kouvolan varhaiskasvatusyksikössä

Summanen, Siiri

2015 Hyvinkää

Laurea-ammattikorkeakoulu
Hyvinkää

"Maailma muuttuu, niin mekin muututaan"
Sukupuolisensitiivisyys Kouvolan varhaiskasvatysyksikössä

Siiri Summanen
Sosiaalialan koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Toukokuu, 2015

Siiri Summanen

**"Maailma muuttuu, niin mekin muututaan" Sukupuolisensitiivisyys Kouvolan
varhaiskasvatusyksikössä**

Vuosi	2015	Sivumäärä	65
-------	------	-----------	----

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli tutkia yhden Kouvolan varhaiskasvatusyksikön kasvattajien työtä sukupuolisensitiivisen kasvatuksen näkökulmasta. Tavoitteena oli kartoittaa kasvattajien tietämystä ja toimintaa sekä miettiä, mitä voisi tehdä toisin. Tutkimuskysymykseni olivat "Millainen on kasvattajien tietoisuus sukupuolisensitiivisen kasvatuksen suhteen?", "Miten sukupuolisensitiivisyys näkyy kasvatuksen arjessa?" ja "Miten sukupuolisensitiivisyyttä voisi lisätä kasvatuksessa?". Opinnäytetyön aiheeseen sain idean Kouvolan palvelupäälliköltä kartoittaessani mahdollisia tutkimustarpeita Kouvolan varhaiskasvatuksen kentältä.

Opinnäytetyöni on laadullinen tutkimus. Keräsin tutkimusaineiston yhdestä Kouvolan varhaiskasvatusyksikön ryhmästä. Aineistonkeruumenetelminä käytin tarkkailevaa havainnointia ja puolistrukturoitua teemahaastattelua. Haastattelin kolmea ryhmän kasvattajaa ja havainnoin arkea sukupuolisensitiivisen kasvatuksen näkökulmasta kahtena päivänä kahdeksan tunnin ajan. Haastattelut litteroitiin sanatarkasti ja analysoitiin sisällönanalyysimenetelmällä. Teoreettinen viitekehys tutkimuksessani muodostuu varhaiskasvatuksesta, sukupuolisensitiivisyydestä ja erilaisista siihen liittyvistä näkökulmista.

Tutkimustulokseni on, että tutkimani varhaiskasvatusyksikön ryhmän kasvattajat ovat melko sukupuolisensitiivisiä työssään. Lapset kohdataan yksilöllisesti, ikä- ja kehitystaso huomioon ottaen. Ainoastaan satunnaisissa puhetavoissa ja pukemis- sekä riisumistilanteissa ei toimittu aivan sukupuolisensitiivisen kasvatuksen rajoissa. Sukupuolisensitiivisyys ilmeni myös lasten leikkien sukupuoleettomuutena. Kasvattajien tietoisuus ja varmuus sukupuolisensitiivisyydestä hieman vaihteli, joten lisäkoulutusta olisi hyvä järjestää. Lisäksi oman toiminnan reflektointi ja suunnitelman sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta lisäisi sukupuolisensitiivisyyttä kasvatuksessa. Kouvolan varhaiskasvatuksen kasvattajien kasvatustotetta olisi hyvä tutkia lisää jatkossa varhaiskasvatuksen sukupuolisensitiivisyyden vahvistamiseksi.

Asiasanat: varhaiskasvatus, sukupuolisensitiivisyys, yksilöllisyys, sukupuoli

Siiri Summanen

"The world changes, so we change as well" Gender sensitivity in Kouvola early childhood education (& care) unit

Year	2015	Pages	65
------	------	-------	----

The purpose of my thesis was to research the work of educators in one early childhood education (& care) unit of Kouvola from the perspective of gender sensitive upbringing. The objective was to survey the knowledge and activity of the educators, and to contemplate what could be done differently. My research questions were: "What is the awareness of educators regarding gender sensitive upbringing?", "How does gender sensitivity appear in everyday upbringing?" and "How could gender sensitivity be increased in upbringing?". The request for my thesis I received from the chief of service of Kouvola while assessing possible research needs in the field of early childhood education (& care) unit in Kouvola.

My thesis is a qualitative study. Research data was gathered from one early childhood education (& care) unit team in Kouvola. Data gathering was implemented by interviewing and observing 3 educators in their everyday work from the perspective of gender sensitivity. Observation was conducted over 2 days for 8 hours each day. The interviewing method I used can be described as a semi-structured interview. Interviews were transcribed word by word and analysis was carried out using content analysis.

The theoretical framework in my thesis comprises of early upbringing, gender sensitivity and various perspectives related to them. Results showed that educators researched are relatively gender sensitive in their work. Children are met individually, their age and level of development taken into consideration. Only in casual ways of addressing and in certain situations of putting clothes on or taking them off were actions observed that did not quite conform to the boundaries of gender sensitivity. Gender sensitivity also transpired in children's playing time as being gender neutral. Skills, knowledge and level of confidence on gender sensitivity of the educators varied so additional training on the subject would be beneficial. In addition reflecting on one's own activities and implementing a plan to increase gender sensitivity in upbringing. It would be beneficial to further research upbringing methods of Kouvola's early educators in order to bolster gender sensitivity in early upbringing.

Keywords: early childhood education, gender sensitivity, individuality, gender

Sisällys

1	Johdanto	7
2	Opinnäytetyön lähtökohtia	9
2.1	Opinnäytetyön tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset	9
2.2	Tietoa Kouvolan varhaiskasvatuksesta	10
2.3	Prosessikuvaus	10
3	Varhaiskasvatuksen lähtökohtia	11
3.1	Lainsäädäntö	11
3.2	Varhaiskasvatuksen perusteita	12
4	Sukupuolisensitiivisyydestä	13
4.1	Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa	13
4.2	Biologinen sukupuoli	17
4.3	Heteronormatiivinen ajattelutapa	18
4.4	Sukupuoli-identiteetti ja sosialisatio	18
4.5	Minäkäsitys ja identiteetti	20
4.6	Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo	21
5	Tutkimuksen toteutus	21
5.1	Tutkimusmenetelmän valinta	21
5.2	Aineiston keruu	22
5.2.1	Haastattelu	23
5.2.2	Havainnointi	24
6	Tutkimustulokset ja niiden analysointi	26
6.1	Haastatteluiden tulokset	26
6.1.1	Käsitys sukupuolisensitiivisyydestä ja mielipide asiasta	27
6.1.2	Oma työskentely	28
6.1.3	Oman työn mahdollinen kehittäminen	31
6.1.4	Yhteenveto haastatteluiden tuloksista	32
6.2	Havainnointien tulokset	35
6.2.1	Ensimmäinen havainnointipäivä	35
6.2.2	Toinen havainnointipäivä	37
6.2.3	Yhteenveto havainnointien tuloksista	39
6.3	Johtopäätökset	40
6.4	Luotettavuuden arviointia	42
7	Pohdintaa	44
7.1	Sukupuolisensitiivisyyden ilmeneminen Kouvolan varhaiskasvatusyksikössä ..	44
7.2	Eettinen näkökulma	46
7.2.1	Tutkimuseettinen näkökulma	46
7.2.2	Eettisyys toiminnassani	48

7.2.3	Yhteys aiempiin tutkimuksiin ja opinnäytetöihin.....	49
8	Arviointia	52
8.1	Tavoitteiden toteutuminen.....	52
8.2	Oman toiminnan arviointi.....	53
	Lähteet	55
	Taulukot	58
	Kuviot	59
	Liitteet	60

1 Johdanto

Tasa-arvo ja sukupuolisensitiivisyys ovat olleet pinnalla yhteiskuntamme keskusteluissa jo hyvän aikaa. Kuitenkaan kovin paljon tutkimusmateriaalia päivähoidon sukupuolisensitiivisyydestä ei vielä löydy. Oletettavasti sukupuoliroolit ovat edelleen syvällä suomalaisten tajunnassa ja ne vaikuttavat toimintaamme tiedostamattammekin. Kouvolan kaupungilta ilmeni kiinnostusta selvittää, mikä tilanne päiväkodeissa on sukupuolisensitiivisyyden osalta. Opinnäytetyöni on toteutettu yhteistyössä yhden Kouvolan kaupungin varhaiskasvatusyksikön ryhmän kanssa.

Naisunionin toteuttama Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa - tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa - hanke on opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama uusi jatkohanke, jossa varhaiskasvatuksen ammattilaisia koulutetaan tasa-arvo työn osaajiksi ja jatkokouluttajiksi (2014- 2015). Sen tavoitteena on luoda kouluttajan työtä tukeva manuaalia ja kouluttajaverkosto. Hanke pyrkii lisäksi vaikuttamaan varhaiskasvatusta ohjaaviin valtakunnallisiin ohjeistuksiin tasa-arvoisen kasvatuksen ja sukupuolisensitiivisyyden huomioimiseksi kyseisissä ohjeistuksissa. Naisunionin hankkeen tavoitteena on edistää suomenkielisten päiväkotien kasvatustyössä valinnanvapautta ja sukupuolten välistä tasa-arvoa. Onnistuessaan tasa-arvotyö lisää sukupuolten välisiä ystävyyssuhteita, vähentää niin lasten kuin aikuistenkin kokemaa stressiä ja tuo kasvattajille uusia tapoja ehkäistä kiusaamista. (Naisunioni 2014.) Lasten kokemaan sukupuolirooliin vaikuttaa huomasti se, millaiset sukupuoliroolimallit heidän elämäänsä vaikuttavat. Täten onkin tärkeää, millaisen mallin aikuiset lapsille antavat. (Gender sensitivity in early childhood education - equal encounter in nursery schools 2015.) Hankkeen onnistumisen ja sukupuolisensitiivisemmän kasvatuksen lisääminen varhaiskasvatuksessa saivat aikaan positiivisia ja pitkään kaivattujakin tuloksia työkentällä. Valinnanvapaus ja sukupuolten välinen tasa-arvo ovat tärkeitä tekijöitä hyvinvoinnin kannalta.

Tasa-arvoinen varhaiskasvatussivusto on syntynyt osana Naisasianliiton ja opetus- ja kulttuuriministeriön hanketta. Sivusto on ollut yksi hankkeen päätavoitteista. Lisäksi kyseinen hanke on tehnyt opinnäyteyhteistyötä korkeakouluopiskelijoiden kanssa. Ennen sivuston tuottanutta kaksivuotista hanketta Tasa-arvokasvatuksen kehittäminen päiväkodeissa -pilottihankkeella kerättiin kokemuksia ja tietoa kohtaamisesta videoimalla suomenkielisissä päiväkodeissa pääkaupunkiseudulla. Kokonaisuudessaan hankkeiden aikana yhteistyötahoja olivat Seta ry, OAJ, Suomen vanhempainliitto ja Suomen lastenhoitoalan liitto sekä Folkhälsan. (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus 2015.) Hanke on aloittanut tärkeän aiheen tutkimisen ja sitä tulisi mielestäni jatkaa ympäri Suomea, jotta saataisiin kartoitettua lasten kohtaamista laajasti varhaiskasvatuksessa.

Varhaiskasvatuspalvelut on keskeinen toimintakokonaisuus lapsiperheiden tuki ja palvelujärjestelmässä, johon päiväkotienkin varhaiskasvatus kuuluu (Varhaiskasvatus 2014). Varhaiskas-

vatuksen laatu on puhuttanut vuosikymmeniä. Sen arvioinnissa on kiinnitetty eri aikoina huomiota erilaisiin asioihin. Kehityopsykologialla on aina ollut vahva yhteys varhaiskasvatuksen laatuun. Laadun arvioinnissa on olemassa kolme erilaista kriteeriä, rakenteelliset, tulos- ja prosessikriteerit, joista viimeisenä mainittu kohdistuu siihen, mitä varhaiskasvatusinstituutissa tapahtuu. Siihen liittyvät lasten toiminnot ja aktiviteetit sekä kasvattajien toiminta ja lasten ja kasvattajien välinen vuorovaikutus. (Ruokolainen & Alila 2004, 81-82.) Näin ollen sukupuolisensitiivinen kohtaaminenkin vaikuttaa suuresti päivähoidon laatuun, koska se ilmenee kasvattajien ja lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa.

Jokaisen tulee saada toteuttaa omaa sukupuolisuuttaan itsenäisellä ja haluamallaan tavalla rajoittamatta sitä vain tyttöjen ja poikien sukupuoliroolien mukaisiin toimintoihin. Aihe on tärkeä koska se, kuinka kohtaamme lapsen päiväkodissa sukupuolirooleihin sitoutuen tai niitä vältellen, vaikuttaa paljon lapsen kehitykseen ja minäkäsityksen syntymiseen sekä sukupuoli-identiteetin muovautumiseen. Nämä kaikki vaikuttavat siihen, kuinka lapsen tulevaisuus kehittyy esimerkiksi ammatin ja arvomaailman suhteen.

Sosiaalialan ammattilaisen tulee edistää oikeudenmukaisuutta niin asiakkaiden elämässä kuin koko yhteiskunnassakin. Tämä merkitsee muun muassa negatiivisen syrjinnän estämistä ja erilaisuuden tunnustamista. Ammattilaisella on velvollisuus estää negatiivista syrjintää, joka perustuu sukupuoleen, kykyihin tai sukupuoliseen suuntautumiseen. Ammattilaisen on tunnistettava yhteiskunnan kulttuurinen moninaisuus ja kunnioitettava sitä. Lisäksi ammattilaisen on otettava huomioon työssään ryhmien, perheiden, yksilöiden ja yhteisöjen erot. (Yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus 2005, 9.) Lastensuojelulain (417/2007) ensimmäisen luvun 2 §:n mukaan perheiden ja lasten kanssa toimivien viranomaisten on tuettava huoltajia ja vanhempia heidän kasvatustehtävässään.

Kuten sosiaalialan ammattiliitonkin mukaan varhaiskasvatuksen ammattilaisten tulisi vähentää tai ehkäistä kokonaan lasten parissa esiintyvää syrjintää, niin yleistä kuin sukupuoleen liittyvääkin. Kasvattajien ei tule vahvistaa sukupuoleen liittyviä rooleja lasten keskuudessa. Jokainen tulee nähdä yksilönä sukupuoleen katsomatta. Lisäksi täytyy huomioida ja hyväksyä esimerkiksi lasten perheiden yksilöllisyys ja erot. Kasvattajien rooli lasten sukupuolisensitiivisen maailmankatsomuksen luomisessa on huomattavan tärkeä, koska juuri varhaiskasvatusiässä luodaan pohjaa erilaisille näkemyksille ja käsityksille sekä ajattelutavoille maailmasta.

Aineistonkeruumenetelminä käytin haastattelua ja havainnointia. Haastattelin yhden ryhmän kolmea kasvattajaa ja havainnoin päiväkotiarjessa, kuinka kasvattajat kohtaavat lapsia, kahdena päivänä kahdeksan tunnin ajan. Perehdyin sukupuolisensitiivisyyteen ja siihen liittyvän kehityksen teoriaan. Opinnäytetyöni alussa käyn läpi sen lähtökohtia, joihin kuuluvat koko opinnäytetyöprosessi, tavoitteet ja tutkimuskysymykset. Sitten perehdyn teoreettiseen viite-

kehykseen. Viitekehyksen jälkeen keskityn keräämäni haastattelu- ja havainnointiaineiston esittelyyn ja niistä tehtyihin johtopäätöksiin. Opinnäytetyöni lopussa pohdin sen luotettavuutta ja eettisyyttä, perehdyn aiemmin aiheesta tehtyihin opinnäytetöihin ja tutkimuksiin sekä arvioin omaa toimintaani prosessissa.

2 Opinnäytetyön lähtökohtia

2.1 Opinnäytetyön tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Alasuutarin mukaan laadullisen tutkimuksen tavoitteena tulisi olla ilmiön selittäminen ymmärrettäväksi ja vanhojen ajatusmallien kyseenalaistaminen, niin että se antaa mahdollisuuden ajatella toisin. (Vilkkä 2009, 157.) Tutkimuksen tarkoituksena on valaista sitä, kuinka paljon sukupuoliroolit vaikuttavat lasten kohtaamiseen päivähoidossa ja kuinka kohtaaminen voisi olla sukupuolisensitiivisempää. Idean opinnäytetyöhöni sain Kouvolan palvelupäälliköltä, jonka mukaan sukupuolisensitiivisyyden tilan selvittäminen varhaiskasvatuksessa olisi tärkeää.

Tutkimukseni päämääränä oli vastata tutkimuskysymyksiin, joita aluksi olivat, millaista hoito on, miten tasa-arvo näkyy kasvatuksessa, miten lasten annetaan toteuttaa itseään sekä miten vallitsevat sukupuoliroolit vaikuttavat kasvatukseen ja hoitoon päiväkodissa. Käytännössä alkuperäiset kysymykset tarkoittavat sitä, kuinka paljon henkilökunta ohjaa lapsia tiettyihin leikkeihin, esimerkiksi tyttöjä leikkimään kotia tai poikia pikkuautojen luo. Havainnointi kohdistuu siihen, kuinka paljon lasten annetaan itse valita ja näin toteuttaa itseään ja kuinka rajattuja valinnan mahdollisuudet ovat. Ovatko askartelukartonkien värit vain punaista ja sinistä, jotka usein mielletään olevan juuri tyttöjen ja poikien värit? Haastatteluissa selviää, mitkä ovat henkilökunnan periaatteet työssään, ja havainnoinnin kautta huomataan, kuinka ne toteutuvat aidosti käytännössä. Lopulliset tutkimuskysymykseni muotoutuivat tutkimuksen edetessä ja ne sisältävät samat pohdinnat, joita olin aluksi miettinyt, mutta ovat hieman muokattuja versioita alkuperäisistä kysymyksistä. Lopulliset tutkimuskysymykseni olivat:

- Millainen on kasvattajien tietoisuus sukupuolisensitiivisen kasvatuksen suhteen?
- Miten sukupuolisensitiivisyys näkyy kasvatuksen arjessa?
- Miten sukupuolisensitiivisyyttä voisi lisätä kasvatuksessa?

Tavoitteena oli selvittää Kouvolan päiväkotien tilannetta sukupuolisensitiivisessä kohtaamisessa ja antaa mahdollisesti kehittämisehdotuksia. Lisäksi tavoitteena oli kehittää omaa osaamista, herätellä työntekijöitä rutinoituneesta arjesta miettimään, kuinka he kohtaavat lapsia ja kuinka lasten sukupuolinen ilmaisu onnistuu päiväkodissa sekä kuinka paljon siihen vaikuttavat aikuisten mahdollisesti sukupuolirooleihin sidotut arvot ja asenteet.

Opinnäytetyö tukee omaa ammatillista kasvuani ja uskon sen valaisevan minulle sitä, kuinka lapsia tulee kohdata ja kuinka paljon sukupuoli todellisuudessa vaikuttaa siihen, kuinka lapset kohdataan päivähoidossa. Henkilökohtainen tavoitteeni oli oppia miettimään syvällisemmin omia sekä päiväkodissa esiintyviä toimintatapoja ja arvoja sekä mahdollisesti kehittämään niitä. Lisäksi tavoitteenani oli perehtyä sukupuolisensitiiviseen kasvatukseen, sen nykytilaan tehtyjen hankkeiden ja tutkimusten avulla ja näin syventää tietämystäni asiasta. Lisäksi tavoitteenani oli parantaa prosessinhallintataitojani sekä tutkimus- ja analyysitaitojani.

2.2 Tietoa Kouvolan varhaiskasvatuksesta

Kouvolassa päiväkodit on jaettu kolmeen alueeseen, eteläiseen, keskiseen ja pohjoiseen. Lisäksi Kouvolassa on yksityisiä päiväkoteja. Kouvolalla ei ole yhteistä varhaiskasvatussuunnitelmaa vaan jokaisella varhaiskasvatusyksiköllä on omansa, joka perustuu valtakunnalliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan. En avaa tutkimani yksikön varhaiskasvatussuunnitelmaa, jotta tutkittavien anonymiteetti säilyy.

Yleistä tietoa koko Kouvolan päivähoidosta tai sen tavoitteista ei Kouvolan kaupungin verkkosivuilta löydy. Jokaisen päiväkodin kohdalla on kuitenkin lyhyt kuvaus kyseisestä varhaiskasvatusyksiköstä. Näin ulkopuolisena tutustuessani Kouvolan varhaiskasvatukseen tietoa löytyi melko huonosti. Lisäksi kysyin yksityiskohtaisempia tietoja henkilöstön rakenteesta, koulutuksesta ja ikäjakaumasta Kouvolan varhaiskasvatuksen kentältä, mutta en saanut näihin kysymyksiin vastausta Kouvolan palvelupäälliköltä.

2.3 Prosessikuvaus

Opinnäytetyöprosessi lähti liikkeelle, kun lähetin Kouvolan kaupungin palvelupäällikölle aiheesta sähköpostia keväällä 2014. Kysyin mahdollisia opinnäytetyö aiheita ja tarvetta jonkin tietyn asian tutkimiseen varhaiskasvatuksessa. Vastaukseksi sain monia ehdotuksia ja niistä minua kiinnosti eniten sukupuolisensitiivisyys. Kävin opinnäytetyöstartissa huhtikuussa. Kesän ajaksi opinnäytetyö jäi sivuun, mutta heti alkusyksystä tein aiheanalyysin ja tutkimussuunnitelman perehtyen sukupuolisensitiivisyyteen ja varhaiskasvatukseen. Hain tutkimusluvan (liite 1) Kouvolan kaupungilta ja sain sen marraskuussa 2014. Tein lyhyen kuvauksen tulevasta prosessista Kouvolan kaupungin varhaiskasvatusyksiköihin, jotka saivat halutessaan ilmoittautua mukaan tutkimukseen. Ilmoittautuneita päiväkoteja oli joulukuun alussa vain yksi, johon otin yhteyttä ja sovin kenttätyöpäivät.

Haastattelut ja havainnoinnit toteutin joulukuussa 2014 eräässä Kouvolan kaupungin varhaiskasvatusyksikön yhdessä ryhmässä, jossa on lastentarhanopettaja (sosionomi) ja kaksi lastenhoitajaa (päivähoitaja ja lastenhoitaja). Päivähoitajan ja lastenhoitajan työurat ovat melko

pitkiä ja monipuolisia. Heillä on kokemusta kaiken ikäisistä lapsista ja monista erilaisista ryhmistä. Sosionomin työurasta en saanut valitettavasti tietoa. Lapsia ryhmässä on yhteensä 13 ja ikäjakauma on 1-4-vuotiaat. Kenttätöyssä meni kaksi kokonaista kahdeksan tunnin työpäivää. Heti aineiston keruun jälkeen litteroin haastattelut. Havainnot kirjoitin puhtaaksi heti alkuvuodesta 2015. Kävin haastattelut läpi alleviivaamalla vastauksien pääkohdat, jotka vastasivat kysymyksiini. Yhdistelin kolmen haastateltavan vastaukset tekstiksi haastatteluiden tuloksiin, jonka jäsensin tekemäni haastattelurungon (liite 2) mukaisesti. Lisäksi kirjoitin yhteenvedon haastatteluiden tuloksista. Haastattelujen jälkeen kävin läpi havainnointit alleviivaamalla ja kirjoitin ne päiväkohtaisesti auki havainnointien tuloksiin päivänkulun mukaisesti. Kirjoitin myös havainnointien tulosten perusteella yhteenvedon.

Auki kirjoittamisen jälkeen tuntui, etten tiedä, kuinka etenisin kirjoittamisessa. Kävin läpi paljon tutkimuksen tekoon liittyvää kirjallisuutta ja tein aikataulun, johon jaoin opinnäytetyöni osiin, joita hioisin tiettyinä päivinä. Suunnitelma toimi ja kirjoitin opinnäytetyöni loppuun aikataulun mukaisesti. Lopussa vielä hioin ja korjailin ulkoasua sekä tekstien sisältöä. Lisäksi kysyin lisätietoja Kouvolan varhaiskasvatuksen kentästä palvelupäälliköltä, mutta en saanut haluamiini kysymyksiin vastauksia.

3 Varhaiskasvatuksen lähtökohtia

3.1 Lainsäädäntö

Laki lasten päivähoidosta määrittelee ensimmäisen luvun 1 §:ssa lasten päivähoidon tarkoittavan kyseisessä laissa lapsen hoidon järjestämistä leikkitoimintana, päivähoitona, perhepäivähoitona tai muuna päivähoitotoimintana. Lain ensimmäisen luvun 2 §:n mukaan lasten päivähoitoa voivat saada lapset, jotka eivät ole vielä oppivelvollisuusikäisiä sekä silloin, kun erityiset olosuhteet sitä vaativat eikä hoitoa ole muulla tavoin järjestetty. Määräys koskee myös sitä vanhempia lapsia. Lasten päivähoito on järjestettävä siten, että se tarjoaa lapsen kasvatukselle ja hoidolle sopivan hoitopaikan ja jatkuvan hoidon juuri silloin, kun sitä tarvitaan. (Laki lasten päivähoidosta 36/1973.)

Päivähoidon tavoitteena on yhdessä kotien kanssa edistää lapsen persoonallisuuden tasapainoista kehitystä ja tukea päivähoidossa olevien lasten koteja näiden kasvatustehtävässä. Sen tulee tarjota lapselle turvalliset, lämpimät ja jatkuvat ihmissuhteet, lapsen lähtökohdat huomioon ottaen suotuista kasvuympäristö ja lapsen kehitystä monipuolisesti tukevaa toimintaa. Lapsen yksilöllisten tarpeiden ja iän mukaisesti tulee päivähoidon yleinen kulttuuriperinne huomioon ottaen edistää lapsen tunne-elämän, fyysistä ja sosiaalista kehitystä sekä tukea lapsen eettistä, esteettistä, uskonnollista ja älyllistä kasvatusta. Uskonnollisen kasvatuksen tukemisessa tulee kunnioittaa lapsen holhoojan tai vanhempien vakaumusta. Edistäessään

lapsen kehitystä tulee päivähoidon tukea lapsen kasvua rauhaan ja yhteisvastuuseen sekä elinympäristön vaalimiseen. (Laki lasten päivähoidosta 36/1973.)

Lain ensimmäisen luvun 4 §:n mukaan kunnan tulee huolehtia siitä, että lasten päivähoito on saatavissa kunnan järjestämänä tai valvomana sellaisin toimintamuodoin ja siinä laajuudessa, kuin kunnassa esiintyvä tarve osoittaa. Kunnan on huolehdittava lisäksi siitä, että lasten päivähoitoa voidaan tarjota lapsen äidinkielellä, suomeksi, saameksi tai ruotsiksi. (Laki lasten päivähoidosta 36/1973.)

Asetuksessa lasten päivähoidosta (239/1973) sanotaan, että lasten päivähoidosta annetun lain 2a §:ssä tarkoitettuihin kasvatustavoitteisiin kuuluu myös ruotsin- tai suomenkielisten, romanien, saamelaisten ja eri maahanmuuttajaryhmien lasten oman kulttuurin ja kielen tukeminen yhteistyössä kyseisten kulttuurien edustajien kanssa (1a §). Päivähoito järjestetään koko- ja osapäivähoitona. Osapäivähoidossa lapsen hoitoaika saa yleensä jatkua yhtäjaksoisesti enintään viisi tuntia ja kokopäivähoidossa kymmenen tuntia (4 §).

Lain toisen luvun 4 §:ssa sanotaan, että jollei laissa lasten päivähoidosta muuta säädetä, kyseisen lain perusteella järjestettyyn toimintaan sovelletaan sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annettua lakia (812/2000) (Laki lasten päivähoidosta 36/1973). Lain ensimmäisen luvun 1 §:ssa sanotaan, että lain tarkoituksena on edistää asiakassuhteen luottamuksellisuutta ja asiakkaan oikeutta hyvään kohteluun ja palveluun sekä asiakaslähtöisyyttä sosiaalihuollossa. Lisäksi lain ensimmäisen luvun 4 §:n mukaan asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää kohtelua ja sosiaalihuoltoa ilman syrjintää. Asiakas tulee kohdata hänen ihmisarvoaan, vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioittaen. Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on otettava huomioon asiakkaan mielipide, etu, yksilölliset tarpeet, toivomukset ja hänen äidinkieltensä sekä kulttuuritaustansa. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.)

3.2 Varhaiskasvatuksen perusteita

Varhaiskasvatus määritellään varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa pienten lasten elämämpiireissä tapahtuvaksi kasvatukselliseksi vuorovaikutukseksi. Sen tavoitteena on edistää lasten tasapainoista kehitystä, oppimista ja kasvua. (Heikka, Hujala & Turja 2009, 12.) Ensisijaisesti varhaiskasvatuksen tavoitteena on edistää lasten kokonaisvaltaista hyvinvointia, jolloin lapsilla on mahdollisimman hyvät kehittymisen, kasvun ja oppimisen edellytykset. Täten lapsi nauttii yhdessäolosta muiden lasten sekä kasvattajien kanssa. Lapsen tulee kokea, että häntä arvostetaan ja hänet hyväksytään omana itsenä sekä hän tulee kuulluksi ja nähdyksi. Näin lapsi saa vahvistusta terveelle itsetunnolleen. Lapsi kohdataan yksilöllisten tarpeiden, perhekulttuurinsa ja persoonallisuuden mukaisesti ja hän kokee olevansa tasa-arvoinen riippumatta

muun muassa sukupuolestaan. Lapsen hyvinvointia edistävät varhaiskasvatuksessa turvalliset ja mahdollisimman pysyvät ihmissuhteet. Lapsen suhteita kasvattajiin, muihin lapsiin ja vanhempiin vaalitaan ja lapsen tulee kokea kuuluvansa vertaisryhmään. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2006, 15.)

Kasvattajan työssä on tärkeää tiedostaa oma kasvattajuus ja sen taustalla olevat eettiset periaatteet ja arvot. Oman työn arviointi ja pohtiminen auttavat kasvattajaa toimimaan ammatillisesti kestävien toimintaperiaatteiden mukaisesti ja tietoisesti eettisesti. Kasvattajalla tulee olla sitoutuneisuutta, kykyä reagoida lapsen tarpeisiin ja tunteisiin sekä herkkyyttä. Tärkeää on hyvä ilmapiiri, jossa lapset voivat kokea osallisuutta ja yhteenkuuluvuutta. Kasvattajat vaalivat kasvatusta ja hoitosuhteiden sekä ystävyyssuhteiden jatkuvuutta. Varhaiskasvatussympäristöön kuuluvat fyysisten tekijöiden lisäksi sosiaaliset ja psyykkiset tekijät. Ympäristön tulee olla myönteinen, turvallinen ja sen tulee ottaa huomioon lasten terveyteen ja muuhun hyvinvointiin liittyvät tekijät. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2006, 16-18.)

Varhaiskasvatuksen henkilökunnan ja vanhempien yhteistyö on suunnitelmallista ja tavoitteellista. Se perustuu varhaiskasvatustieteen antamaan tietoon lasten kehityksestä, oppimisesta ja kasvusta. Varhaiskasvatus on opetuksen, hoidon ja kasvatuksen kokonaisuus. Varhaiskasvatuksen toimintaa suuntaavat yleiset kasvatuspäälläiset, joita ovat toiset huomioon ottavien käyttäytymistapojen ja toimintatapojen vahvistaminen, henkilökohtaisen hyvinvoinnin edistäminen ja lasten itsenäisyyden asteittainen lisääminen. Varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelua ohjaavat esteettinen, eettinen, uskonnollis-katsomuksellinen, luonnontieteellinen, historiallis-yhteiskunnallinen ja matemaattinen orientaatio, jotka antavat kehyksen siihen, millaisia tilanteita ja kokemuksia aikuisten tulee lapsille tarjota. Sisältöjen valinnassa ja suunnittelussa lasten tarpeilla, lähiympäristöllä ja kiinnostuksen kohteilla on tärkeä merkitys. Kieli on vuorovaikutuksen ja kommunikaation väline, joka läpäisee kaikki orientaatioalueet. (Heikka ym. 2009, 12-13.)

Esiopetus on sisäänrakennettu perinteisesti päivähoitokasvatukseen. Esiopetuksen hallinnollisessa uudistuksessa esiopetus on siirretty osaksi opetustointia. Rakenteellisten uudistusten myötä esiopetus rajattiin tarkoittamaan kuusivuotiaiden kasvatusta ja opetusta. Esiopetus on pedagogiikaltaan ja sisällöltään varhaiskasvatusta. (Heikka ym. 2009, 12-13.)

4 Sukupuolisensitiivisyydestä

4.1 Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa

Sukupuolisensitiivisen kasvatusasenteen juuret johtavat pohjoismaissa 1990-luvun puolivälin Ruotsiin, jossa toteutettiin Björntomten ja Tittamyranin päiväkotien kehittämisprojektit Gäv-

len kunnassa. Lisäksi Islannissa jo 1980-luvun lopulla kehitetty sukupuoliperusteisen eriyttämisen menetelmää, Hjalli-pedagogiikkaa, joka liittyi erillisten poika- ja tyttöryhmien toimintaan. Samaan aikaan tanskalainen pedagogi Anette-Mette Kruse kehitti ”korvaavaa pedagogiikkaa”. Hjalilainen lähestymistapa ja Krusen pedagogiikka olivat hyvin samankaltaisia työmenetelmiä. Ruotsissa jo vuonna 1998 sukupuolten tasa-arvo ja sukupuolistereotyyppien tutkiminen kirjattiin varhaiskasvatussuunnitelmaan. (Paumo 2012, 142.)

Suomalaisessa varhaiskasvatuksessa sukupuolisensitiivisyyttä kasvatuksessa on toteutettu lähinnä projektiluonteisesti. Keskustelu kasvatuksesta, sukupuolesta ja tasa-arvosta on keskitynyt peruskouluun. Ensimmäistä kertaa 1970-luvulla Suomessa pureuduttiin päiväkodin kasvuympäristön mahdollisesti välittämiin sukupuolittuneisiin käytäntöihin. Tällöin Helsingissä toteutettiin neljään päiväkotiin hanke aiheeseen liittyen. Hankkeessa selvisi jatkotoimenpiteiden tarve, mutta siihen ei kuitenkaan tartuttu. Esimerkiksi Kajaanissa toteutettiin monivuotisia tasa-arvokasvatuksen hankkeita. Käsitteet sukupuolisensitiivinen tai sukupuolitietoinen tulivat mukaan varhaiskasvatukselliseen keskusteluun vasta 2000-luvulla, jolloin aiheesta ilmestyivät ensimmäiset väitöstutkimukset. (Paumo 2012, 143-144.)

Sukupuolisensitiivisyys on taitoa tarkastella sukupuolta biologisuuden lisäksi kulttuurisen ja sosiaalisen määrittelyjen näkökulmasta. Se on taitoa huomata toisten kasvattajien ja omia sukupuolittuneita käytäntöjä. Tasa-arvokasvatus on sukupuolittuneiden käytäntöjen ja tasa-arvon huomioimista ja se merkitsee sitä, että arjen tuttuja asioita ja käytäntöjä katsotaan uusin silmin näkökulmaa vaihtaen. Totuttujen toimintatapojen, sukupuolittuneiden käytäntöjen ja tasa-arvoasioiden kyseenalaistaminen on lapsen kasvun tukemista ja kasvattajan työn kehittämistä. Kaikille lapsille tulee antaa sukupuolesta riippumatta yhtäläiset mahdollisuudet oppia, toimia ja kasvaa. (Ylitapio-Mäntylä 2012c, 26-27.)

Päivähoidossa on kansalaisuudeltaan, kieleltään ja sukupuoleltaan monenlaisia lapsia ja jokainen heistä on tärkeä. Lasta tulee kuulla ja hänen ajatuksiaan ja taustaansa tulee kuunnella. Lapsilla on paljon erilaisia ideoita ja niitä tulee kaikkien kunnioittaa. Usein lapset ovat avarakatseisempia kuin aikuiset havainnoidessaan ympäröivää maailmaa ja pohtiessaan erilaisia toimintatapoja ja asioita. Esimerkiksi lapsi ei välttämättä ihmettele, jos kuusivuotias tyttö leikkii kaivinkoneella tai poika tuo nukon päiväkotiin. (Ylitapio-Mäntylä 2012c, 27.)

Käsite sukupuolineutraali ei tarkoita samaa kuin sukupuolisensitiivisyys. Kasvatuksessa sukupuolineutraalius tarkoittaa sukupuolen huomiotta jättämistä. Neutraali määrittyy samankaltaisena ja neutraalina toimintatapana henkilöiden yksilöllisistä eroista huolimatta. Tällöin lasten erot jäävät huomioimatta ja kyseinen ajattelu estää näkemästä lasten erilaisuuden. Sukupuolineutraalius ei täten takaa tasa-arvoista kasvatusta vaan saattaa jopa estää kasva-

tuksen sukupuolittuneiden käytäntöjen huomaamisen ja etenkin huomioimisen. (Ylitapio-Mäntylä 2012c, 25.)

Vertailevaan ja vastakkainasetteluun tytöt - pojat-näkökulmaan ajaututaan helposti keskusteltaessa sukupuolesta. Kun poikia ja tyttöjä vertaillaan keskenään, ei nähdä, kuinka tytöt ovat keskenään erilaisia, samoin pojat. Päiväkotia pidetään poikia sortavana ja tyttöjä suosivana. Tällöin taustalla on ajatus tyttöjen ja poikien biologisista eroista. Sukupuolisensitiivisessä pedagogiikassa ei syyllistetä kasvattajia, ei etsitä syyllisiä eikä ajatella stereotyyppisesti pojista tai tytöistä. On tärkeää pohtia, miten aikuiset toimivat lasten kerhoissa, päiväkodissa ja kotona. Varhaiskasvatuksessa on todella tärkeää paneutua sukupuoleen liittyviin kysymyksiin ja olla tietoinen sukupuolittuneista käytännöistä. Aikuisten sukupuolikulttuuri on nähtävissä heidän vuorovaikutuksessaan. Sukupuoli-, tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskysymyksissä kantavana ajatuksena on varhaisen puuttumisen käytäntö. Kyseinen toiminta sukupuoleen liittyvissä käytännöissä kohdistuu erityisesti aikuisten toimintaan, koska lapset eivät rakenna ilman aikuisten mallia ja ohjeistusta voimakkaita sukupuolirajoja. Heteronormatiivisuuden rakenteiden huojuttaminen on yksi tapa purkaa sukupuolittuneita käytäntöjä ja käsityksiä, sillä se tuo esiin sukupuolten erot ja moninaisuuden. (Ylitapio-Mäntylä 2012d, 191-192.) Lasten tulee saada samanlaiset mahdollisuudet sukupuolesta riippumatta. Lasten olemisen ja tekemisen ei tule riippua siitä, onko lapsi tyttö vai poika. Lapsille tulee kasvaa hyvä itsetunto ja mahdollisuudet tulee olla sukupuolistereotypioista riippumattomat. (Jämställdhet på dagis 2015.)

Yhteiskunnassa, jossa elämme, kaikki ihmiset jaetaan kahteen ryhmään: poikiin ja tyttöihin. Samalla monelle aikuiselle ja lapselle kyseinen kategorisointi ei ole sopiva. Sukupuolisensitiivisyyteen ja tasa-arvoajatteluun kuuluu sukupuolen moninaisuuden huomioiminen. Tulee huomioida, että persoona on aina enemmän kuin sukupuoli. Lisäksi tulee olla sensitiivisiä sen suhteen, ettei kaikilla ihmisillä ole selkeää sukupuolta tai keho ei määritä kumpaan sukupuoleen ihminen kokee kuuluvansa. Intersukupuolisuus tarkoittaa, että ihmisen biologinen sukupuoli on kehittynyt yksilölliseen suuntaan. Intersukupuolisuuden harvinaisuudesta huolimatta on hyvin tärkeää pohtia, mitä se merkitsee lapsen kasvun ja kehityksen tukemisessa sekä miten ammattilaiset voivat tukea kyseisen lapsen hyvinvointia ja kasvua. Sukupuoli ei ole vain kasvatuksen tulos, vaan se nousee lapsesta itsestään. On mahdollista tarjota lapsille vaihtoehtoja ja samalla sensitiivisesti kuulla, myötäelää ja havaita lapsesta itsestään nousevaa tapaa ilmentää sukupuoltaan, kuten lapsi itse kokee sen ja näin ollen olla kriittinen sukupuolinormien ahtautta kohtaan. (Huuska & Karvinen 2012, 34-35.)

Sukupuolten tasa-arvoa ja sukupuolta voidaan tarkastella esimerkiksi kiinnittämällä huomiota kasvattajien puheeseen. Huomiota voi kiinnittää muun muassa kasvattajien vuorovaikutuksen ja puheen määrään eri lasten kanssa ja siihen, onko vuorovaikutusta yhtä paljon poikien ja

tyttöjen kanssa. Lisäksi huomiota kannattaa kiinnittää vuorovaikutuksen laatuun ja puhetaapaan. Erittäin olennaista on myös aihepiirit eli puheen sisältö joista lasten kanssa puhutaan. Ne osoittavat lapselle sen, mitkä elämän osa-alueet oletetaan kuuluvaksi hänelle. Myös sanallisessa vuorovaikutuksessa käytettyjen kielellisten rakenteiden määrä voi olla erilainen kasvattajien puhuessa tytöille ja pojille. Christian Eidevald tarkasteli päiväkotikasvattajien kehoituksia tytöille ja pojille. Hänen aineistonsa mukaan pojille osoitettiin 75 prosenttia ja tytöille vain 25 prosenttia kehotuksista. (Teräs 2012, 103.)

Toiminnalla ja leikillä ei ole sukupuolta. Sukupuoli rajoittaa, erottaa ja jäsentää kasvatuksen käytäntöjä lasten elämässä. Aikuiset toimivat omien sukupuolittuneiden käsityksiensä mukaisesti. Leluille, leikeille ja vaatteille sekä väreille tuotetaan sukupuolittuneita jakoja. Samuuden ajatus johtaa siihen, että kasvatuskulttuurissa ja käytännöissä kasvattajat näkevät vain oman tapansa toimia oikeana tapana. Päiväkodeissa toiminta- ja leikkikulttuuri on usein jakautunut sukupuolittuneesti. Lapsen muodostavat erilaisia sosiaalisia ryhmiä sukupuolen ja iän mukaan. 5-6-vuotiaat alkavat erotella toisiaan sukupuolen mukaan, kun taas alle 5-vuotiaat jaottelevat toisiaan iän mukaan. Esimerkiksi päiväkotien ryhmäjaot iän mukaan lisäävät rajojen asettamista isoksi pojaksi ja tytöksi kasvamisen poluilla. Tyttöjen ja poikien liekkien sukupuolittunutta toimintaa tuetaan usein tiedostamatta. Tyttöjä ohjataan usein hiljaisiin leikkeihin ja poikia energiaa purkaviin, vauhdikkaisiin leikkeihin. (Ylitapio-Mäntylä 2012a, 71-78.)

Ylitapio-Mäntylän ajatukset sukupuolisensitiivisestä pedagogiikasta pohjautuvat feministisen pedagogiikan näkökulmiin, joissa suunnitellaan ja kehitetään opetusta erilaisuus, sukupuoli ja erot huomioiden. Keskeisiä näkökulmia Ylitapio-Mäntylän mukaan ovat myös tiedon tuottaminen ja jakaminen yhteisesti, lapsen ja opettajan valtasuhde, opetuksen vuorovaikutus ja kokemuksen huomioiminen kasvatusta ja opetustilanteissa. Lisäksi tärkeitä lähtökohtia ovat pyrkimys kriittisyyteen, muutokseen ja vapauttamiseen, joita myös Paulo Freire pohti sorrettujen pedagogiikkaa kehitellessään. (Ylitapio-Mäntylä 2012b, 177.)

Poikiin ja tyttöihin kohdistuu erilaisia odotuksia kasvatuksen arjessa. Toimintaa ja opetusta tulisi kehittää pohtien lapsien heikkouksia ja vahvuuksia sukupuoleen katsomatta. Pienryhmä jako on usein vakiintunut tapa päiväkodin arjessa. Yksilöllisyyden huomioiminen ja lapsen havainnointi mahdollistuu ja toiminnan menetelmiä, tavoitteita ja sisältöjä voidaan eriyttää. Pienryhmäjakoja voi tehdä monin eri tavoin. Jako voi perustua esimerkiksi hiljaisten tai aktiivisten poikien ja tyttöjen joukkoon, jolloin tavoitteita voi asettaa ryhmän mukaisesti. Sukupuolisensitiivinen kasvatusta on poikien ja tyttöjen kasvun tukemista niin, että heistä kasvaisi toisista välittäviä ja itsenäisiä ihmisiä. Poikien ja tyttöjen kasvun tukeminen tulee aina olla yksilöstä lähtevää eikä sukupuoli saa vaikuttaa siihen, miten lasta tuetaan. Sukupuolisensitiivinen pedagogiikka on erilaisten piiloisten asioiden tietoista arvioimista tasa-arvo-

näkökulmasta. Kasvattajan tulee kiinnittää huomiota havaintoihinsa, vetäytymiseensä, osallistumiseensa ja ohjaamiseensa. Lisäksi huomiota tulee kiinnittää siihen, kuinka aikuinen huomioi ympäristön. (Ylitapio-Mäntylä 2012b, 182-185.)

Tasa-arvokasvatuksen lähtökohta-ajatus on, että jokainen kasvattaja on jossain määrin sukupuolisokea. Tällöin kasvattajilla on avoin asenne oman toiminnan kehittämiseen ja reflektiivaan ajatteluun. Kasvattaja pohtii, miten aikuinen ohjaa poikia ja tyttöjä. Sukupuolisensitiivinen kasvattaja ymmärtää sukupuoli-identiteetin kehittymisen muutenkin kuin biologisen sukupuolen perusteella. Hän tiedostaa kulttuurimme stereotyyppiset toiminta- ja ajattelutavat sekä ymmärtää sosiaalisen ja eletyn sukupuolen merkityksen lapsen kasvun tukemisessa. Lisäksi kasvattaja pohtii sukupuolittuneita jakoja ja niiden vaikutusta lapseen. Arjen tilanteiden arvioinnista lähtee kehittäminen, jossa tulee pohtia lasten ja kasvattajienkin eroja muun muassa sukupuolen ja iän suhteen. (Ylitapio-Mäntylä 2012b, 185-186.)

Kun henkilöstöllä päiväkodissa on toimintasuunnitelma, jota noudatetaan johdonmukaisesti, tasa-arvotyö onnistuu parhaiten. Lisäksi säännölliset havainnoinnit ja kartoitukset ovat tärkeitä oikein kohdistettujen muutosten kannalta. Erityisen tehokas keino on kuvata kasvattajia toimimassa lasten kanssa. Jotta sukupuolinnormit ja -stereotypiat voidaan rikkoa tai haastaa, ne tulee tehdä ensin näkyviksi. (Sundell & Forsblom-Sinisalo 2012, 133.)

4.2 Biologinen sukupuoli

Biologinen sukupuoli määrittyy anatomisista, hormonaalisista ja geneettisistä tekijöistä. Tämä määrittely jakaa sukupuolta vastakkaisiin määrittelyihin ja tuottaa stereotyyppisiä oletuksia naisen ja miehen luonteenpiirteistä, käyttäytymisestä ja toiminnasta. Biologisen määrittelyn lisäksi on olemassa sosiaalinen sukupuoli -käsite. Sukupuoli ei ole vain biologista eroa, vaan sen voi ymmärtää laajasti psykologisina, sosiaalisina ja kulttuurisina eroina. Biologinen määrittely ei saa johtaa yleistävään puheeseen, vaan yksilölliset erot tulee huomioida, kun lasta ohjataan kasvussaan. (Ylitapio-Mäntylä 2012c, 20-22.)

Biologinen sukupuolen määrittely ei yksin riitä, kun pohditaan kasvatuksen käytäntöjä. Edelleen kasvattajat kuitenkin nojaavat opetuksessa ja kasvatuksessa biologiseen ajattelumalliin, vaikka rinnalle on tullut kulttuurinen ja sosiaalinen näkökulma. Sukupuoli on biologian, kulttuuristen ja sosiaalisten suhteiden sekä yksilöllisten piirteiden yhteistuotos, joka rakentuu yhteiskunnan ehtojen sallimissa rajoissa. Biologisesti määritetyn sukupuolen ylittäminen on tärkein lähtökohta tasa-arvoisessa kasvatuksessa. (Ylitapio-Mäntylä 2012c, 20-22.)

4.3 Heteronormatiivinen ajattelutapa

Heteronormatiivinen ajattelutapa on yhteisöjen ja ihmisten luoma järjestelmä, jonka lähtökohtana on biologisen sukupuolen määrittely. Yhteisöt ovat luoneet systeemin eli sukupuoli-järjestelmän, jota yhteiskunnan eri toimijat ylläpitävät tuottaen sukupuolen mukaisia rooleja ja jakoja. Sukupuoliroolit ovat kaavamaisia käsityksiä pojista ja tytöistä, miehistä ja naisista. Sukupuoliroolijako on stereotyyppistä ajattelua ja tämänkaltaista ajattelua kutsutaan sukupuolistereotyyppiaksi. Pojista ja miehistä sekä tytöistä ja naisista tehdään yleistettäviä oletuksia siinä, millaista heidän osaamisensa on ja miten he toimivat. Pienenä opitut sukupuolistereotyyppiset ajattelumallit vaikuttavat harrastusvalintoihin lapsena sekä myöhemmin valintoihin työelämässä ja koulutuksessa. Sukupuolten määrittelyyn liittyvät käsitteet maskuliinisuus ja feminiinisyys. Kulttuurissamme tietynlainen toimimisen ja olemisen tapa näyttäytyy joko maskuliinisena tai feminiinisena elehtimisena, eleenä, tekona tai ilmeenä. Ne ovat kulttuurisia merkkejä, tyylejä, eleitä, joita voi käyttää hyväkseen sukupuolta esitettäessä. Feminiinisyyteen luetaan kuuluviksi muun muassa hoivaaminen, heikkous, kauneus, käytännöllisyys ja auttavaisuus. Maskuliinisuuteen taas luetaan kuuluviksi tekninen osaaminen, rohkeus, vahvuus, komeus, reippaus ja itsenäisyys. (Ylitapio-Mäntylä 2012c, 23-25.)

Miesten ja naisten taitoja, esimerkiksi kulttuurisia taitoja, on eroteltu ja määritelty eri tavoin. Naisia kuvataan sisäisiksi ja miehiä ulkoisiksi. Naisiin liitetään huolellisuus, tunnollisuus, tukeminen, myötäeläminen, palvelualttius ja vastuunotto. Miehiä kuvataan sanoilla vastuunkanto, fyysinen voima, suurpiirteisyys, riskinotto, liikkuvuus ja asiasuuntautuneisuus. Erottelut pitävät yllä käsitystä siitä, millaiseksi miehet ja naiset ymmärretään kulttuurissamme. Naisiin ja miehiin liitettävät erilaiset erottelut ja määrittelyt perustelevat kulttuurisesti esimerkiksi miesten ja naisten työnjakoa. (Kinnunen 2001, 124-126.)

4.4 Sukupuoli-identiteetti ja sosialisatio

Sukupuoli-identiteetti tarkoittaa tunnetta naiseudesta tai miehisyydestä. Transihmisillä on erilainen tapa ilmaista sukupuoltaan tai sukupuoli-identiteetti, kuin mitä heiltä odotetaan syntymäsukupuolen perusteella. Jo kolmivuotiaana voi lapsi kokea omaksi sukupuolekseen toisen sukupuolen, kuin mikä hänen syntymäsukupuolensa on. Lapsesta ei voida tietää, onko kyseessä ohimenevä poika- tai tyttökausi vai pysyvämpi sukupuoli-identiteetti. Lapsi ilmaisee erityistä sukupuolisamastumistaan usein sanallisesti ja toiminnallisesti. Lapsi saattaa salata ja vetäytyä kokemusmaailmaansa havaitessaan sukupuoli-ilmaisunsa olevan epäsovivaa tai hassua kasvattajien mielestä. Aikuiset eivät välttämättä ymmärrä sukupuolikokemuksen merkitystä lapsen elämässä tai eivät välttämättä huomaa lapsen sukupuolisamastumista. (Jämsä 2008, 48-50.)

Sukupuoli-identiteetti on yksilön sisäinen tunne itsestään miehenä tai naisena. Identiteetti taas viittaa minän julkisempaan puoleen. On identiteettejä, jotka perustuvat jäsenyyksiin erilaisissa ryhmissä. Identiteetti on iso osa yksilön käsitystä itsestä ja siten subjektiivinen. Koetun identiteetin näkyminen vaihtelee tilanteittain ja yksilöllisesti. Tämä tarkoittaa, että identiteetin voi kokea tilanteesta riippuen erilaisena. Voidaan puhua myös tilanteisesta sukupuolesta. Se syntyy jaetussa sosiaalisessa tilanteessa. Sukupuoli voidaan käsittää erilaisissa ryhmissä ja tilanteissa ruumiillistuviksi sosiaalisiksi kasvoiksi. Tällöin sukupuoli-identiteettikin on esitettyä ja tilanteista, eikä ole olemassa kiinteää, yhtä sukupuoli-identiteettiä, joka tilanteesta toiseen toistuu samana. (Rautio & Saastamoinen 2006, 94-95.)

Sosialisaatio on käsitteenä yksinkertaisesti ilmaistuna yhteiskuntaan jäsentyvää yksilön kehitystä. Sosiaalistuminen alkaa heti syntymästä ja jatkuu koko ihmisen elämän ajan. Myös sukupuoleen sosiaalistuminen alkaa heti. Lapsuusajan ensimmäisten vuosien sosiaalistumista kutsutaan primaarisosiaalistumiseksi. Myöhempien vuosien sosialisaatiota kutsutaan sekundaarisosialisaatioksi. Lapsen ensimmäisten elinvuosien merkitykselliset ihmiset, merkitykselliset toiset, välittävät lapselle sosiaalista maailmaa ja lapsi sisäistää primaarisosialisaatiossa tämän maailman. Samalla lapsi samaistuu merkityksellisiin toisiin. Sekundaarisosialisaatiossa yksilö sisäistää institutionaalisia osamaailmoja. Sosialisaatiossa kulttuuriperintö siirtyy sukupolvelta seuraavalle. Sosiaalistuminen jonkin kulttuurin jäseneksi antaa käsityksen siitä, mikä on esimerkiksi feminiinistä tai maskuliinista, pahaa tai hyvää eli antaa välineitä tehdä arjesta ymmärrettävämpää. Erilaiset vuorovaikutustilanteet ovat sosialisaation kannalta olennaisia. Vuorovaikutuksessa lapset ovat esimerkiksi toisten lasten ja vanhempien kanssa sekä erilaisissa instituutioissa. Esimerkiksi sukupuolisosialisaatioon kohdistuvat odotukset ilmenevät kyseisissä ryhmissä yleensä tiedostamattomasti. (Rautio & Saastamoinen 2006, 92.)

Lapset oppivat sosialisaatiossa sukupuolistunutta käyttäytymistä erilaisissa prosesseissa, kun he osallistuvat jokapäiväisiin vuorovaikutustilanteisiin, jotka heijastavat, ilmaisevat ja merkityksellistävät sukupuolta. Lasten käytännöt eivät silti vain toista vallitsevia sukupuolten välisiä suhteita. Ne ovat myös usein ristiriidassa ja haastavat sen, kuinka dikotomisesti sukupuoli-identiteetit käsitetään. Sosialisaation näkökulma selittää vaihtelua sukupuolten sisällä eli kaikki tytöiksi ja pojiksi kategorisoidut lapset eivät toteuta samalla tavoin sukupuolta, vaan sosialisaatiossa opitaan ennemminkin kulttuurisia stereotyyppejä. (Rautio & Saastamoinen 2006, 95.)

Sukupuolisosialisaatiossa yksilö oppii tunnistamaan kulttuurissaan vallitsevat stereotypiat feminiinisyydestä ja maskuliinisuudesta. Samalla yksilö voi poimia niiden elementtejä itse tuotettavaksi ja esitettäväksi. Tätä sukupuolen esittämistä tilanteiden mukaisesti ja tiettyjen sukupuoli-identiteettien omaksumista kutsutaan sukupuolikompetenssiksi. (Rautio & Saastamoinen 2006, 96.)

4.5 Minäkäsitys ja identiteetti

Länsimainen minäkäsitys ymmärretään yleensä yksilölähtöiseksi eli individualistiseksi. Modernin länsimaalaisella minuudella on muutamia tunnusmerkkejä. Länsimaissa minuuks ymmärretään yksilöllisenä projektina, jota jokaisen on itse yksilöllisesti ja tietoisesti työstettävä. Minuuks on siis tehty monessa suhteessa yksilöllisten valintojen kautta. Yksilö työstää minuuttaan jokapäiväisessä arjessaan. Identiteetin ja minuuden pohdinnat ovat sulautuneet osaksi arkipäivän konteksteja ja tilanteita. Käsitys sisimmässämme olevasta minuudesta ja siihen liittyvästä ajattelun popularisoitumisesta on kulttuurimme ominaispiirre. Minuudesta on tullut keskeinen moraalien lähde; tulee olla uskollinen itselleen ja ratkaisussa toimia tämän mukaisesti. Lisäksi minuuden ymmärretään kehittyvän ajan kanssa. Kehittyvä minuuks etsii jatkuvuutta ja yhtenäisyyttä ajallisella ulottuvuudella. Elämästä on pyrittävä tehdä ymmärrettävää. (Rautio & Saastamoinen 2006, 171-172.)

Identiteetin käsite kietoutuu käsitteeseen minuudesta. Kun minuuks muuttuu kohteeksi, eli sitä arvotetaan ja määritellään, puhutaan identiteetistä. Identiteetti määritellään usein sosiaaliseen ja persoonalliseen identiteettiin. Persoonallinen identiteetti tarkoittaa johdonmukaisuuden ja jatkuvuuden tunnetta yksilön minäkokemuksessa elämänkerran muutoksissa. Sosiaalinen identiteetti taas tarkoittaa samaistumista erilaisiin sosiaalisiin ryhmiin tai yhteisöihin sekä johdonmukaisuutta toimittaessa erilaisissa sosiaalisissa rooleissa. Identiteetti siis tarkoittaa tapoja, joilla ihmiset määrittelevät ja ymmärtävät itsensä suhteessa kulttuuriinsa, itseensä ja sosiaaliseen ympäristöönsä. (Rautio & Saastamoinen 2006, 172-173.)

Identiteetti tarjoaa käsitteellisiä välineitä persoonallisen ja yksityisen sekä kollektiivisen ja kulttuurisen tasojen välisten suhteiden pohdintaa. Identiteetti käsitteen avulla hallitaan ja jäsennetään erilaisuutta, sitä ilmennetään symbolisesti ja tuotetaan ilmaisullisesti eli esimerkiksi vaatteiden ja tyylin avulla. Ihmisen materiaallinen ruumis on osa identiteetin perustaa, johon kuuluvat myös poliittinen, sosiaalinen ja taloudellinen ulottuvuus. Identiteetti edellyttää johonkin identiteettipositioon eli esimerkiksi ammattiin tai sukupuoleen samaistumista. Identiteetin määrittelyllä pyritään saavuttamaan pysyvyyttä ja turvallisuutta. Identiteetin vakiinnuttaminen ja muodostuminen edellyttää sekä rajojen rikkomista että määrittelyä. (Rautio & Saastamoinen 2006, 173.)

Oidipaalivaihe on lapsilla 3-6-vuotiaana. Erityisesti pojille tämä on tärkeää aikaa oman miehen minäkuvan kehittymisen kannalta. Myös tytöillä on oidipaalivaihe, mutta sen ei uskota olevan yhtä merkittävä eikä voimakas kuin pojilla. Oidipaalivaihe on psykoanalyttisen teorian käsite ja tapa ymmärtää ongelmia, jotka liittyvät mieheksi kasvuun. Pojat ovat täynnä miehistä uhoa ja luulevat olevansa kaikkivoipaisia. Oidipaalikonfliktin ratketessa lapsi huomaa ajatustensa mahdottomuuden. Oidipaali-ien tyydyttävästi ratkaissut lapsi huomaa realistiselta

pohjalta suhteensa isäänsä ja äitiinsä. Oidipaali-iän jälkeen lapselle syntyy yliminä, joka tarkoittaa, että lapsi saa itselleen sisäisen äänen. Lisäksi oidipaali-iän seurauksena lapsi kehittää minäihanteen eli käsityksen siitä, millainen hän haluaisi olla. (Viljamaa 2008, 122-126.)

4.6 Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

Suomessa lainsäädännön lähtökohtana on oikeudellinen yhdenvertaisuus, mutta sukupuolten välistä syrjimättömyyttä se on tarkoittanut vasta vähän aikaa. Sukupuolten tasa-arvoon liittyvänä lainsäädäntönä voidaan pitää sekä epäsuorasti yhdenvertaisuutta toteuttavia normeja että nimenomaisia tasa-arvosäännöksiä. Pääosan nykyisestä tasa-arvosäännöstelystäämme muodostavat työmarkkinoiden tasa-arvosääntelyä koskevat normit. (Juvonen, Rossi & Saresma 2010, 307.)

Lain tarkoituksena on turvata ja edistää yhdenvertaisuuden toteutumista sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeussuojaa lain soveltamisalaan lukeutuvissa syrjintätilanteissa. Yhdenvertaisuuslain soveltamisalaan kuuluvat sosiaali- ja terveyspalvelut, joissa lakia sovelletaan myös etnisen alkuperän perusteella tapahtuvaan syrjintään. (Yhdenvertaisuuslaki 21/2004.) Tämä laki on kuitenkin kumottu Lailla yhdenvertaisuutta koskevan lainsäädännön voimaanpanosta 30.12.2014/1347, joka on voimassa 1.1.2015 alkaen.

Naisten ja miesten välistä tasa-arvoa koskevan lain 1 §:n mukaan sen tarkoituksena on edistää miesten ja naisten välistä tasa-arvoa ja estää sukupuoleen perustuva syrjintä sekä parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä. Lisäksi lain tarkoituksena on estää sukupuolen ilmaisuun tai sukupuoli-identiteettiin perustuva syrjintä. Viranomaisilla on velvollisuus edistää tasa-arvoa sellaisenaan ja lisäksi muun muassa koulutuksessa ja opetuksessa. (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986.)

5 Tutkimuksen toteutus

5.1 Tutkimusmenetelmän valinta

Tutkimukseni on laadullinen haastattelututkimus, jonka aineiston olen kerännyt haastattelemalla sekä havainnoimalla. Kvalitatiivisella eli laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan kokonaista joukkoa erilaisia tutkinnallisia käytäntöjä. Kvalitatiivista tutkimusta on vaikea määrittellä selvästi, koska sillä ei ole paradigmaa eikä teoriaa, joka olisi vain sen omaa. Laadullisella tutkimuksella ei myöskään ole kokonaan omia metodeja. Kvalitatiivinen tutkimusote pohjautuu eksistentiaalis-fenomenologishermeneuttiseen tieteenfilosofiaan. Laadullinen tutkimusote soveltuu käyttöön, kun ollaan kiinnostuneita tietyissä tapahtumissa mukana olleiden yksittäisten toimijoiden merkitysrakenteista, kiinnostuneita tapahtumien yksityiskohtaisista

rakenteista, halutaan saada tietoa tiettyihin tapauksiin liittyvistä syy-seuraussuhteista ja halutaan tutkia luonnollisia tilanteita, joissa ei voida kontrolloida kaikkia vaikuttavia tekijöitä. (Metsämuuronen 2006, 87-88.) Toteutin tutkimukseni laadullisena tutkimuksena, koska aiheenani oli yhden Kouvolan varhaiskasvatusyksikön ryhmän sukupuolisensitiivisen kasvatuksen tilanteen selvittäminen. Olin siis kiinnostunut hyvin yksityiskohtaisista asioista ryhmän arjessa ja tutkin luonnollisia tilanteita. Lisäksi selvitin haastattelun ja havainnoinnin avulla, kuinka kasvattajien periaatteet toteutuvat käytännössä eli pohdin jonkinasteisia syy-seuraussuhteita.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tavoitteena on tutkimuskohteen ymmärtäminen. Koska tarkoituksena ei ole etsiä keskimääräisiä yhteyksiä eikä tilastollista säännönmukaisuutta, aineiston koko ei määräydy edellä mainittuihin perustuen. Aineistona voi olla esimerkiksi vain yksi tapaus tai joukko yksilöhaastatteluja. (Hirsjärvi, Remes, & Sajavaara 2007, 176-177.) Periaatteessa laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että henkilöt, joilta tietoa kerätään, tietävät ilmiöstä, jota tutkitaan, mahdollisimman paljon tai heillä on jonkin verran kokemusta asiasta. Otoksen valinnan ei tule siis olla satunnainen vaan tarkoitukseen sopiva ja harkittu. Määritellyt sopivuuden kriteerit asettavat tiedonantajien määrälle useimmiten rajoitteita. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 85-86.) Valitsin otokseni tarkoituksenmukaisesti tutkimusaiheeni mukaisesti. Otokseni on melko pieni. Haastattelin yhden ryhmän kolmea kasvattajaa ja havainnoin kahden päivän ajan ryhmän toimintaa. Tarkoitukseni oli selvittää vain yhden ryhmän sukupuolisensitiivisen kasvatuksen tilannetta ja miettiä sen mahdollista kehittämistä.

5.2 Aineiston keruu

Päädyin keräämään aineiston haastattelemalla ja havainnoimalla. Haastattelun valitsin aineistonkeruun menetelmäksi, koska sillä tavalla saisin helpoiten tietoa siitä, mitä ryhmän kasvattajat ajattelevat sukupuolisensitiivisyydestä, ja miten se näkyy heidän mielestään heidän omassa työssään. Haastattelemalla saa mielestäni enemmän tietoa kuin pelkällä kyselomakkeella ja haastattelutilanteessa näkee aidosti kasvattajien eleet, ilmeet ja kuulee äänenpainot. Havainnointiin päädyin, jotta yksinkertaisesti näkisin, kuinka kasvattajien sukupuolisensitiivistä kasvatusta koskevat periaatteet toteutuvat käytännössä arkitoiminnassa. Pohdin myös videohavainnointia, mutta opinnäytetyön aikataulun vuoksi lupien kerääminen olisi kestänyt liian kauan ja koin, että havainnoimalla saan riittävästi ja riittävän tarkkaa materiaalia kerättyä tutkimustani varten.

Haastattelua ei kannata tehdä liian virallisessa tai muodollisessa tilassa, jossa haastateltava saattaa kokea olonsa epävarmaksi (Eskola & Vastamäki 2010, 29). Sekä haastattelut että havainnot suoritin kyseisessä Kouvolan varhaiskasvatusyksikön ryhmässä. Se oli oikeastaan ainoa vaihtoehto, koska kyseinen päiväkodin on lapsille sekä kasvattajille luonnollinen ympäristö toimia, joten havainnoimalla päiväkodilla sain luonnollisinta materiaalia kerättyä tutkimustani varten.

varten. Ei olisi ollut mitenkään perustelua tehdä kenttätöitä muussa ympäristössä. Kasvattajien haastattelemisen suoritin hiljaisessa, suljetussa huoneessa lasten nukkuessa päiväunia.

5.2.1 Haastattelu

Haastattelun valitsin toiseksi aineistonkeruumenetelmäksi, koska sen avulla saisin parhaiten tietoa kasvattajilta heidän sukupuolisensitiivisyyteen liittyvistä näkemyksistään. Yksinkertaisimmillaan haastattelu määritellään tilanteeksi, jossa henkilö (haastattelija) esittää kysymyksiä toiselle henkilölle (haastateltava) (Eskola & Suoranta 1998, 86). Haastattelun idea on hyvin yksinkertainen. Kun halutaan tietää, mitä ihminen ajattelee tai miksi toimii, kuten toimii, on järkevintä kysyä asiaa häneltä itseltään suoraan. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 72.) Haastattelu on ainutlaatuinen tiedonkeruumenetelmä, koska siinä ollaan suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa. Suurimpana etuna tässä on joustavuus aineistoa kerätettäessä. (Hirsjärvi ym. 2007, 199.) Haastattelijalla on mahdollisuus oikaista väärinkäsitys, selventää ilmaisujen sanamuotoja, käydä keskustelua tiedonantajan kanssa ja toistaa kysymys. Lisäksi haastattelussa kysymykset voi esittää siinä järjestyksessä, kun tutkija kokee tarpeelliseksi. Tärkeintä on saada mahdollisimman paljon aineistoa tutkittavasta asiasta ja siksi kysymykset tulisikin antaa haastateltaville jo hyvissä ajoin tutkittavaksi tai ainakin heidän tulisi tietää tutkittava aihe ennen haastattelua. Käytännössä kyseinen asia toteutuu, kun haastatteluista sovitaan etukäteen. Haastattelun etuna on myös, että haastateltaviksi voi valita henkilöt, joilla on tietoa ilmiöstä tai kokemusta asiasta. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 73-74.)

Teemahaastattelussa aiheet kohdistuvat ennalta valittuihin teemoihin, mutta kysymysten muotoa tai esittämisjärjestystä ei ole tarkasti määritelty (Metsämuuronen 2006, 115). Siinä pyritään löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen ongelmanasettelun tai tutkimustehtävän ja tarkoituksen mukaisesti (Tuomi & Sarajärvi 2011, 75). Kaikki teemat käydään jokaisen haastateltavan kanssa läpi, mutta niiden laajuus ja järjestys vaihtelevat haastateltavien välillä. Haastattelijalla tulee olla jonkinlainen tukilista käsiteltävistä asioista, ei valmiita kysymyksiä. Haastattelussani on piirteitä myös puolistrukturoidusta haastattelusta, sillä kysymykseni ovat kaikille samat ja haastateltavat saivat vastata niihin vapaasti. (Eskola & Vastamäki 2010, 28-29.) Käytin haastatteluni pohjana tekemääni lomaketta (liite 2), jossa teemat ja niihin liittyvät kysymykset ja aiheet olin kirjoittanut ylös haastattelun rungoksi ja tuekseni tilanteeseen. Lomakkeessa edetään sukupuolisensitiivisyyden käsitteen ymmärtämisestä oman työskentelyn sukupuolisensitiivisyyteen ja lopuksi pohditaan oman työn kehittämismahdollisuuksia sukupuolisensitiivisyyden suhteen. Aluksi halusin varmistaa, millainen tietous ja käsitys kasvattajilla on sukupuolisensitiivisyydestä ja täydentää sitä, jos mielestäni siitä puuttuu jotakin oleellista. Oman työn miettiminen oli mielestäni selkeä jatko käsitteen määrittelyn jälkeen ja lopuksi kysyin luultavasti vaikeimman kysymyksen eli kuinka omaa työtä voisi jatkossa kehittää tasa-arvokasvatukseen liittyen.

Haastattelua voi myös suunnata joihinkin tutkimusongelman kannalta merkittäviin asiasisältöihin. Kohdistettu haastattelu yhdistetään yleensä tarkkailevalla tai osallistuvalla havainnoinnilla saatuun havainnointiaineistoon. Kohdistetun haastattelun tavoitteena on saada tietoa esimerkiksi siitä, mikä on tutkimuskohteen käyttäytymisen ihannemuoto tai ihannenormisto. Tarkkailevalla tai osallistuvalla havainnoinnilla pyritään taas saamaan tietoa siitä, millä tavalla tutkimuskohteessa noudatetaan kuvailtuja normeja tai ihanteita. (Vilka 2007, 44-45.) Tutkimuksessani havainnointi sekä haastattelu ovat molemmat suunnattu sukupuolisensitiivisyyden tarkasteluun kasvattajien periaatteissa ja toteutuneissa toiminnoissa.

Haastattelut toteutettiin päiväkodin ”päiväpiirihuoneessa” rennosti lattialla istuintyynyillä istuen. Jokainen haastattelutilanne alkoi sillä, että annoin haastateltavalle mahdollisuuden lukea kysymykset läpi ja miettiä niitä rauhassa. Jokainen vilkaisi niitä pikaisesti, mutta kukaan haastateltavista ei kokenut tarvetta perehtyä niihin sen enempää etukäteen. Jokainen haastateltava tiesi haastattelun aiheen etukäteen, koska olin lähettänyt mahdollisiin tutkittaviin päiväkoteihin aiemmin tiedotteen opinnäytetyöstäni ja kyseisen päiväkodin kanssa sopinut kenttätöypäivät hyvissä ajoin, joten haastateltavat olivat tietoisia tutkimusaiheesta jo ennen tutkimuksen toteutusta. Etenin kaikissa haastatteluissa tekemäni haastattelurungon mukaisesti ja käsitelin jokaisen aiheen haastateltavien kanssa. Kuitenkin teemojen sisällä olevien kysymysten ja aiheiden käsittelyjärjestys oli jokaisessa haastattelussa hieman erilainen. Lisäksi haastattelujen kestot vaihtelivat 20 minuutista 25 minuuttiin. Ne, jotka tiesivät aiheesta teoriassa enemmän, kertoivat kattavammin asioista, kun taas ne, jotka olivat epävarmoja tietämyksestään, vastasivat melko lyhyesti kannustuksestani ja keskustelun ylläpitämisyrityksistäni huolimatta. Nauhoitin kaikki haastattelut litterointia ja analysointia varten. Kaikki haastattelumateriaalit on tuhottu opinnäytetyön valmistuttua.

Haastattelujen luotettavuutta saattaa heikentää se, että haastattelussa annetaan yleensä sosiaalisesti suotavia vastauksia. Vaikka tutkija ei kysyisikään, saattaa haastateltava antaa tietoa tietyistä aiheista. Haastattelussa ratkaisevaa on se, miten haastattelija osaa tulkita haastateltavan vastauksia kulttuuristen merkitysten ja merkitysmaailmojen valossa. Tulee muistaa, että haastatteluaineisto on tilanne- ja kontekstisidonnaista. (Hirsijärvi ym. 2007, 201-202.)

5.2.2 Havainnointi

Valitsin toiseksi tutkimusmetodikseni havainnoinnin, koska sillä näkisin käytännössä, miten kasvattajien haastatteluissa kertomat käsitykset ja periaatteet kasvatuksesta ilmenevät ja toteutuvat arkityöskentelyssä lasten kanssa. Havainnointi on perusmetodi tieteellisessä tutkimuksessa ja sitä käytetään havaintojen keräämiseen. Havainnointi ei ole vain ilmiöiden ja asioiden näkemistä vaan tietoista tarkkailua. Havainnoinnilla saadaan tietoa esimerkiksi siitä,

toimivatko ihmiset kuten he sanovat toimivansa. Havaintoja voidaan kerätä sekä laboratorio-olosuhteissa että luonnollisessa ympäristössä eli siellä, missä ihmiset todella ovat ja elävät. Luonnollisessa ympäristössä tehtyjen havaintojen etuna on, että havainnot tehdään siinä kontekstissa, asiayhteydessä, jossa ne ilmenevät. Havainnointia pidetään ensisijaisesti laadullisen tutkimusmenetelmän tapana kerätä aineistoa. (Vilkkä 2007, 37-38.) Tein havaintoni havainnoitaville luonnollisessa päiväkotiympäristössä, jossa he toimivat aina arkisin. Tuttu ympäristö oli havainnoitaville varmasti turvallisempi ja mieluisampi kuin jokin vieras ympäristö.

Osallistuva havainnointi tarkoittaa, että tutkija osallistuu tutkimuskohteen toimintaan sen ehdoilla ja yhdessä tutkimuskohteen jäsenten kanssa sovitun ajanjakson. Se tapahtuu ennalta valitusta teoreettisesta näkökulmasta. Lisäksi havainnointi on suunniteltu valitun näkökulman avulla. Kohdistettu havainnointi on sitä, että havainnoija osallistuu tutkimuskohteensa arkielämään, mutta havaintoja tehdään vain rajatusta kohteista. Lisäksi havainnointi kohdistetaan tiettyihin tilanteisiin, asioihin ja tapahtumiin tutkimuskohteessa. (Vilkkä 2007, 44.) Havainnoinnissani oli piirteitä osallistuvasta ja kohdistetusta havainnoinnista, koska olin päiväkodissa tietyn ennalta sovitun ajanjakson. Lisäksi toimin tutkittavien ehdoilla päivien aikana ja havainnointini suoritin tietystä näkökulmasta tehdyn suunnitelman mukaan.

Osallistuvaa havainnointia ja kenttätöyskentelyä voi tehostaa kohdistetun, järjestelmällisen havainnoinnin avulla. Tämä on mahdollista vasta, kun tutkijalla on kokonaiskäsitys tutkimuskohteesta ja tutkimusongelma on täsmentynyt. Kohdistettua havainnointia voi suunnalla monella tapaa. Lähtökohtana siinä voi olla tutkimuskohteessa syntynyt tutkijan mielenkiinto johonkin tiettyyn tapahtumaan, toimintaan tai asiaan. Kohdistettua havainnointia voi suunnata myös teoreettinen viitekehys. Tarkkailevaa ja osallistuvaa havainnointia kannattaa aina suunnata. (Vilkkä 2007, 44.) Mielenkiintoni tutkimuskohteessa oli kasvattajien sukupuolisensitiivisyys heidän työotteessaan ja heidän periaatteidensa sekä käytäntöjensä peilaaminen arjessa.

Kohteen ulkopuolista havainnointia kutsutaan tarkkailevaksi havainnoinniksi. Tutkija ei silloin osallistu tutkimuskohteensa toimintaan. Hän asettuu sen sijaan tutkimuskohteeseen nähden ulkopuoliseksi tarkkailijaksi. Tarkkailu toimii sellaisissa olosuhteissa, joissa tilanteen luonne muuttuu nopeasti tai on ennakoimaton. (Vilkkä 2007, 43.) Ulkopuolisessa havainnoinnissa on päätettävä etukäteen, mitä asioita havainnoidaan, miten havainnot kirjataan ja miten havaintoyksikkö rajataan ja määritellään siten, että siitä kyetään tekemään havaintoja. Tiedonkeruutilanne lähenee survey-tutkimusta, vaikka haastattelukysymyksiä ei esitetäkään (Virsta 2014.) Havainnoinnissani on piirteitä myös ulkopuolisesta havainnoinnista, koska en varsinaisesti osallistunut tutkimuskohteen toimintaan, vaan olin tilanteissa mukana enemmänkin tarkkailijan roolissa.

Havainnoinnin etuna on ilmiöiden havaitseminen silloin kun ne tapahtuvat. Siihen ei liity kielellistä kommunikaatiota eikä havainnoitavan yksilön tulkintaa omista tekemisistään. Haittaa havainnoinnissa on se, että tiedonkeruu on sidottu täysin paikkaan ja aikaan. Etukäteisstrukturointi kaventaa havainnoitavia asioita, joten tiedonkeruu täytyy suunnitella erityisen huolellisesti etukäteen. (Virsta 2014.) Havaintoni olisivat voineet olla hyvin erilaiset, jos olisin toteuttanut havainnointini jonakin muuna päivänä tai kuukautena. Suunnittelin tiedonkeruun huolellisesti etukäteen tekemällä havainnointilomakkeen keräämäni teoreettisen tiedon pohjalta (liite 3).

Toisaalta havainnointini oli osallistuvaa, koska en ollut täysin neutraali, sillä vastasin saamiini aloitteisiin niin lasten kuin aikuistenkin osalta. Kuitenkin havainnointini oli suurimmaksi osaksi tarkkailevaa havainnointia kirjatessani havaintojani tilanteista ulkopuolisena valmiiksi tekemääni lomakkeeseen (liite 3). Lomakkeeseen listasin pääkohtia, joita aioin havainnoida. Itse havainnointitilanteen alkaessa jaoin kuitenkin lomakkeen kuuteen osaan päiväkotipäivän rutiinien mukaisesti: päiväkotiin tulo, aamupala, vapaa leikki, ulkoilu, ruokailu, vapaa leikki ja ulkoilu. Kirjasin havainnointejani päivän mittaan aiemmin asettamieni havainnointia kohdistaneiden suunnitelmien pohjalta.

6 Tutkimustulokset ja niiden analysointi

6.1 Haastatteluiden tulokset

Haastatteluvastaukset olen käsitellyt käyttämällä sisällönanalyysimenetelmää. Haastattelujen jälkeen litteroin kerätyn aineiston tietokoneella mahdollisimman pian, jolloin haastattelutilanteet olivat vielä tuoreessa muistissa. Litteroitua tekstiä tuli haastatteluista yhteensä 19 sivua. Haastattelut olivat kestoiltaan 20- 25 minuuttia.

Litteroinniksi kutsutaan haastatteluaineiston muuttamista tekstimuotoon. Litteroinnissa tapahtuu tutkijan ja tutkimusaineiston vuoropuhelua. Tämä helpottaa sen päättelyä, mikä on riittävä tulkinta tutkimusongelman kannalta. Lisäksi se helpottaa aineiston analysointia. Litteroinnin tarkkuus riippuu siitä, mitä tutkimuksella tavoitellaan. Tutkittavien puhetta ei saa muokata tai muuttaa, vaan litteroinnin tulee vastata haastateltavien suullisia lausumia ja niitä merkityksiä, joita tutkittavat ovat antaneet. (Vilkka 2009, 115-116.)

Sisällönanalyysissä litteroinnin jälkeen päätetään, mikä aineistossa kiinnostaa ja siitä tulee tehdä vahva päätös. Päätöksen jälkeen aineisto käydään läpi, erotetaan ja merkitään ne asiat, jotka sisältyvät kiinnostukseen. Kaikki muu jätetään pois tutkimuksesta ja merkityt asiat kerätään yhteen ja erilleen muusta aineistosta. Kiinnostavan asian erottamista muusta aineis-

tosta kutsutaan aineiston koodaukseksi. Tämän jälkeen teemoitellaan ja tyypitellään aineisto. Lopuksi kirjoitetaan yhteenveto. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 91-92.)

Teemoittelussa painotetaan sitä, mitä kustakin teemasta on sanottu. Kyse on laadullisen aineiston ryhmittelystä ja pilkkomisesta erilaisten aihepiirien mukaan. Siten on mahdollista vertailla teemojen esiintymistä aineistossa. Ideana on etsiä aineistosta näkemyksiä, jotka kuvaavat tiettyä teemaa. Kun aineiston keruu on tapahtunut teemahaastattelulla, sen pilkkominen on suhteellisen helppoa, koska haastattelun teemat muodostavat jäsennyksen aineistoon. Tyypittely tarkoittaa aineiston ryhmittelyä tietyiksi tyypeiksi. Tiettyjen teemojen sisältä esimerkiksi etsitään näkemyksille yhteisiä ominaisuuksia ja muodostetaan niistä yleistys, tyyppi-esimerkki. Tyypittelyssä yleistykseksi tiivistetään joukko tiettyä teemaa koskevia näkemyksiä. Tulee selvittää itselleen hakeeko aineistosta erilaisuutta vai samanlaisuutta. Lisäksi aineistosta voidaan hakea tyyppillistä kertomusta tai toiminnan logiikkaa. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 93.)

Litteroinnin jälkeen tulostin haastattelut ja ylivivaamalla poistin turhat kohdat materiaalista ja korostin tärkeimmät. Yhdistelin haastatteluista samaa teemaa käsittelevät kommentit yhteen ja kirjoitin kysymysruntoni (liite 2) mukaisesti haastattelujen yhteenvedon. Lisäksi päätin, mitkä haastateltavien kommentit nostan esille suoriin lainauksiin. Lopuksi kirjoitin yhteenvedon haastatteluista saamani informaation pohjalta. Yhteenvedon kirjoittamisen jälkeen luokittelin vielä haastatteluaineistoa lisää sisällönanalyysejä käyttäen. Tein taulukon luokittelimalla aineistoa sukupuolisensitiivisyyteen eniten vaikuttavien tekijöiden osalta. Haastatteluiden suorissa lainauksista olen jättänyt joistakin osan tekstistä pois, koska se on joko ollut merkityksetön asian kannalta tai asia on selkeämpi ilmaista ilman kyseistä tekstiosuutta. Tekstiosuuden poisjättäminen on merkitty ”—” merkillä.

6.1.1 Käsitys sukupuolisensitiivisyydestä ja mielipide asiasta

Ensimmäiseksi haastattelussa pyysin työntekijöitä kertomaan oman näkemyksensä käsitteestä sukupuolisensitiivisyys. Työntekijät kertoivat, ettei heidän päiväkodissaan mikään leikki tai toiminta ole jaoteltu vain tytölle tai pojalle, vaan kaikille on samat vaihtoehdot tarjolla. Lapsiin tutustutaan yksilöinä ja heidän mielenkiinnonkohteensa opetellaan tuntemaan. Yksi haastateltavista koki käsitteen määrittelyn hieman vaikeaksi, mutta toteuttaa sitä kuitenkin mielestään työssään käytännössä. Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen haastateltavat määrittelivät sukupuolirooleihin sitoutumattomana toimintana, jossa kaikilla on samat vaihtoehdot. Lisäksi yksi haastateltavista mainitsi erilaisten mallien antamisen, jossa korostetaan, ettei kukaan ihminen ole samanlainen, vaikka olisikin samaa sukupuolta.

"--tietysti niitä perinteisiä rooleja hyvin pitkälle viedään eteenpäin mutta -- kaikki on kumminki mahdollista sitte muuttaa miten päin vaan" (Haastateltava 3.)

Kaikki kolme haastateltavaa suhtautuu myönteisesti sukupuolisensitiiviseen kasvatukseen. Ensimmäisen olemuksesta jo huomaa asian olevan hänelle tärkeä ja ajankohtainen, toisen mielestä asia on ihan ok ja kolmas suhtautuu asiaan avoimin mielin. Haastateltavat toteuttavat sukupuolisensitiivisyyttä työssään antamalla mahdollisuuden erilaisiin materiaaleihin sukupuoleen katsomatta tasapuolisesti, tutustumalla lapseen ja hänen kiinnostuksen kohteisiinsa. Lisäksi sukupuolisensitiivisyys tulee esiin neutraaleilla ilmaisuilla ja merkinnöillä, esimerkiksi naulakoiden lokeroiden nimilaput ovat kaikilla lapsilla samaa väriä. Kasvattajat ottavat myös vanhempien mielipiteen huomioon lasten leikeissä juuri sukupuolirajojen suhteen. Ryhmän muutama poika on hyvin innostunut koti- ja roolileikeistä. Syntymäpäivänä niin tytöt kuin pojatkin saavat käyttää synttäriruunua. Haastateltavat mainitsivat myös leikin mahdollisuuden yli sukupuolirajojen kuuluvan sukupuolisensitiivisyyteen.

"-- kukaa vanhempi ei oo kyl mun uran aikana kieltänykkää -- et on ollu sillee hyvin ymmärtäväisiä vanhempia ja ymmärtäny sen et jos se lapsi tarvii sen leikin siihen kehitykseen ja kasvuunsa--" (Haastateltava 1.)

6.1.2 Oma työskentely

Toisena teemana haastattelussa oli kasvattajien oman työskentelyn sukupuolisensitiivisyys. Ensimmäisen haastateltava saa välillä itsensä kiinni siitä, että tarjoaa pojalle "poikien" leikkejä ja tytöille "tyttöjen" leikkejä. Hänellä on sellainen ajatus, että hän yrittää saada itseään kiinni tilanteista ja miettiä, mitkä asiat olisi voinut tehdä toisin tai tulee jatkossa tekemään toisin. Haastateltava pyrkii myös huomioimaan lasten kiinnostuksen kohteet. Kyseisen haastateltavan mukaan kulttuurissamme olevat sukupuoleen sitoutuneet roolit ovat vahvoja ja syväillä. Lisäksi ne kumpuavat omasta lapsuudestakin. Niiden kanssa joutuu tekemään paljon tietoista työtä, mutta kaikkea ei edes ole tarpeen pyyhkiäkään pois. Tärkeintä on, että aikuiset ovat herkkänä tilanteissa ja antavat lapsille mahdollisuudet sekä antavat heidän tehdä itse valintoja.

"--on ammatillisuutta et huomaat itsestäs että mä oisin voinu tarjota sille myös jotain muutakii (leikkiä)--virheettömäkshän tässä työssä ei koskaan tuu-- sopivasti saa olla keskeneräinen" (Haastateltava 1.)

Toisen haastateltavan mukaan hän käytännön työssä ohjaa leikkiä niin, että tulee hyvät parit eli leikit onnistuvat ja että syntyisi uusia kaverisuhteita. Poikia ja tyttöjä laitetaan leikkeihin

sekaisin ja leikkejä vaihdetaan esimerkiksi seuraavana päivänä. Ohjaamista tarvitaan paljon leikkein käynnistämisvaiheessa. Kolmannen haasteltavan mukaan, kuten ensimmäisenkin, leikkejä tulee tarjottua sukupuolen mukaan, esimerkiksi pojille hieman enemmän sellaisia leikkejä, jotka sisältävät enemmän energiaa ja aktiivisuutta, vaikka periaatteena on, että ohjataan samalla lailla molempia. Kun lapsen oppii tuntemaan, häntä kohtelee huomioon ottaen enemmän hänen persoonallisuutensa. Haastateltava korosti erityisesti yksilöllisyyttä ohjaamisessa.

"--ittestäni tuntuu siltä että et jos mä sanon ni se on ihan sama onks se tyttö vai poika et jos joku on kiellettyä ni kyl mä sit sanon sen ihan samalla tavalla että" (Haastateltava 3.)

Kysyttäessä apurina toimimisesta ja sen valinnan perusteista ensimmäinen haastateltava kertoi valitsevansa tehtävään joko tekemättömän tai levottoman lapsen, ihan toista työntekijääkin ajatellen. Varsinkin erityistä tukea tarvitsevat lapset usein kokevat vastuutehtävästä suurta ylpeyttä. Haastateltava pohtii, että tiedostamattaan on voinut valita jollakin muulla perusteella, mutta on sitä mieltä, että apuriksi valittaessa ei ole väliä lapsen iällä tai sukupuolella. Toisen haasteltavan mukaan kaikki osallistuvat päivähoitossa tapapuolisesti apuritehtäviin sekä normaaleihin rutiineihin kuten lelujen siivoamiseen. Kolmannen haastateltavan mielestään ei ole väliä lapsen sukupuolella vaan valinnan määrittää jokin muu tekijä kyseisessä tilanteessa.

"--ei oo väliä onko minkä ikänen lapsi tai -- ootko tyttö vai poika--"
 "(Haastateltava1.)

Ensimmäinen ja toinen haastateltavista mainitsee, että jokainen lapsi huomioidaan yksilönä, etenkin hoitoon tullessa. Jokaista lasta kosketaan ja tervehditään nimeltä. Tehdään lapsen olo mahdollisimman tervetulleeksi ja hoidossa olo miellyttäväksi. Toisen haastateltavan mukaan useammin tulee kehuttuja tyttöjen vaatteita, mutta periaatteena on, että kehuttaessa tyttöjen vaatteita tulee kehua samalla myös poikien.

"—tänäänkin-- tulini iltavuoroon ni jokaisen lapsen katon silmiin ja nimeltä sanon moi...sillä lailla huomioida sen jokaisen yksilönä ettei riitä semmonen et moi vaan." (Haastateltava 1.)

Ryhmässä silitetään paljon nukkumistilanteissa. Silittävät lapset riippuvat sitä, kuka vaatii silityksen rauhoittuakseen. Tässä tilanteessa tulee toisen haastateltavan mielestä ottaa huomioon lapsen ikätaso eikä sukupuolta. Lisäksi ryhmässä kutitellaan ja sylitellään niitä, jotka tulevat hakemaan läheisyyttä. Ensimmäisen haastateltavan mielestä tytöt hakeutuvat enem-

män syliin. Pojat tulevat nojailemaan ja heidän kanssaan läheisyys on enemmän hassuttelua kuin tyttöjen kanssa. Lisäksi haastateltava mainitsee, että lapsen huomion saa hyvin kohdistettua itseensä, kun lasta koskettaa esimerkiksi olkapäähän. Lapsen yksilöllisen tarpeen mukaan annetaan läheisyyttä ja pyritään tarttumaan tilanteisiin. Kolmannen haastateltavan mukaan fyysistä ja henkistä läheisyyttä annetaan yhtä paljon tytöille sekä pojille.

"--tytöt tulee ehkä mielummin helpommin syliin--pojat tulee sillee että ne nojaa ni niist tietää et ne halua sen ja sitte niinku antaa ottaa kainaloo--" (Haastateltava 1.)

"--kuka vaatii sen silityksen ja kuka rauhoittuu--käyää niinku kaikki peittelemässä--" (Haastateltava 2.)

Pukemisessa ja riisumisessa tulee toisen haastateltavan mukaan miettiä lapsen ikätasoa ja sisarustilannetta sekä sitä, kuinka paljon lapsi on päivähoidossa eli hyvin yksilöllisesti eikä sukupuolen mukaan. Kolmas haastateltava mainitsee, että pojat eivät ole pukemisesta yleensä niin kiinnostuneita kuin työt, joten heitä tulee ohjattua kyseisessä toiminnassa enemmän. Hän myöntää, että poikkeuksia on olemassa, mutta kertoo poikien tulevan hieman perässä tässä kehityksessä.

"--kyllä poikia tulee sitten ohjattua jotenkin tavallista enemmän koska useimmiten on niin että pojat eivät niin ole kiinnostuneita siitä pukemisesta riisumisesta--tytöille se on jotenkin -- he hyvin äkkiä nyt mä haluun pukea ja laittaa ite--" (Haastateltava 3.)

Toisen haastateltavan mukaan rajaamistilanteet eivät ole sukupuoleen sidonnaisia vaan riippuvat leikistä ja lasten ikätasosta. Hän mainitsee, että heillä on työtiimissä samat käytännöt rajaamistilanteiden suhteen. Ensimmäinen haastateltava kertoi, että pojilta sallii enemmän ääntä ja riehakkaampaa liikehdintää kuin tytöiltä ja, jos tyttö on kovaaääninen, tulee siihen kiinnitettyä enemmän huomiota. Haastateltava mainitsee myös, ettei kyseinen ominaisuus ole sukupuoleen sidoksissa oleva asia. Lapsen yksilöllinen tunteminen auttaa lapsen päivittäisen toiminnan tukemisessa. Kolmannen haastateltavan mukaan sukupuolella ei ole väliä leikkien rajaamisessa vaan rajataan sitä, joka tilanteessa on riehakas. Yleinen oletus on kuitenkin hänen mukaansa, että tytöt ovat jotenkin rauhallisempia ja pojat puolestaan vauhdikkaampia.

"Maalaisjärjellä ja ei niinku sillee rajaa et tyttöjen pitää nyt leikkii tossa nurkassa poneilla hiljaa ja pojat saa nyt mennä riehuma tonne--" (Haastateltava 2.)

6.1.3 Oman työn mahdollinen kehittäminen

Viimeisenä teemana haastattelussa oli oman työn mahdollinen kehittäminen. Eräs haastateltava kertoi kasvattajien käyneen keskustelua erään pojan toistuvasta mekkojen käytöstä roolileikeissä. Koko työryhmä hyväksyi sen, vaikka se tuntuikin hieman huvittavalta. Samainen haastateltava mainitsi huomanneensa, että sukupuoliroolit ovat vahvana jo 4- ja 5-vuotiaillakin. Kyseisessä päiväkodissa lapset jo tietävät ja mainitsevat mekkoihin pukeutuvan pojan erikseen, kun puhutaan roolivaatteista tai miehen roolista. Yksi haastateltavista koki, että on vaikeaa miettiä tilannetta, jossa sukupuoliroolit olisivat vaikuttaneet työhön. Hän kertoi kuitenkin, että joulujuhlissa tytöt oli puettu enkeleiksi ja pojat lyhtyjien kantajiksi. Työyhteisö oli kuitenkin pohtinut, että pojatkin voisivat olla enkeleitä, mutta olivat lopulta päätyneet edellä mainittuun jakoon sukupuolten kesken materiaalin rajallisuuden vuoksi.

”--pyrin sillä lailla lapsille sanomaan että et leikissä voi pukea et jos hän (poika) haluaa leikkiä mekko päällä ni se on ihan sallittua” (Haastateltava 1.)

”Työkaveri sano et, no miks poika ei voi olla enkeli” (Haastateltava 2.)

Sukupuolisensitiivisyyden näkyminen työyhteisössä on ensimmäisen haastateltavan mielestä menossa kohti oikeaa suuntaa. On olemassa paljon asioita, joita tehdään niin, etteivät ne jao-ottele sukupuolen mukaan. Kuitenkin varhaiskasvatuksessa ja päivähoidossa perinteet ovat tiukassa ja niitä muutetaan pikkuhiljaa. Materiaaleja on monipuolisesti kaikille tarjolla ja talon tavoitteet ovat sukupuolisensitiiviset: liikunnan mahdollistaminen ja salliminen sekä itsetunnon vahvistaminen. Lisäksi kasvattajat ovat saaneet sukupuolisensitiivisyyteen liittyvää koulutusta. Toinen haastateltava mainitsee, että päivähoidossa esimerkiksi uinnissa on samat säännöt pukeutumisessa sukupuolen mukaan kuin muutenkin on yhteiskunnassamme. Kolmas haastateltava mainitsee, että koko työyhteisö kasvattaa hyvin saman oloisesti sekä tyttöjä että poikia.

”--varhaiskasvatus ja päivähoito menee niin pitkälle semmoses perinteises perinteissään et siel on niinku paljon asioita viel mitä rikottaa hiljalleen” (Haastateltava 1.)

Kolmannen haastateltavan mukaan omaa työtä voisi kehittää sukupuolisensitiivisempään suuntaan, kun välillä pysähtyisi miettimään ja arvioimaan omaa toimintaa ja sitä, voisiko sen tehdä jollakin toisella tavalla kuin itse ajatteli. Lisäksi kasvattaja pohti, miten sateenkaariperheisiin tulisi suhtautua, kun niitä joskus työn yhteydessä tapaa (ei ollut koskaan tavannut). Toisen haastateltavan mielestä sukupuolisensitiivisyyteen liittyviin materiaaleihin perehtyminen voisi kehittää omaa työtä sukupuolisensitiivisemmäksi. Hänkin mainitsee sateenkaariper-

heisiin valmistautumisen ja pohtii, millaisia kaikkia perhemuotoja voi nykypäivänä tulla vastaan. Lisäksi hän mainitsee, ettei leikkimahdollisuuksia tule rajoittaa sukupuolen mukaisesti eikä viedä sukupuolirooleja eteenpäin tällä tavoin. Koko työyhteisön tulee olla suvaitsevainen ja muuttua, kun maailma muuttuu. Ensimmäinen haastateltavista mietti, että jos tietoisesti alkaisi omaa toimintaa tarkkailla, löytyisi siitä varmasti paljon kehitettävää, esimerkiksi juuri leikkivaihtoehtojen tarjoamisessa.

”--työyhteisö suvaitsevainen--maailma muuttuu niin mekin muututaan” (Haasteltava 2.)

6.1.4 Yhteenveto haastatteluiden tuloksista

Ryhmän kaikki kolme kasvattajaa ymmärtävät sukupuolisensitiivisyyden samalla tavalla. Se sisältää sukupuoleen sitoutumatonta toimintaa ja samat vaihtoehdot kaikille lapsille. Jokaisen lapsen tutustutaan yksilönä eikä ketään määritellä vain hänen sukupuolensa perusteella. Lisäksi kasvattajat välttävät viemästä eteenpäin perinteisiä sukupuolirooleja ja korostavat, että jokainen on erilainen vaikka olisi samaa sukupuolta.

Kaksi kolmesta haastateltavasta kertoi suoraan huomanneen tilanteita, joissa itse ehdottaa sukupuoleen sitoutuneesti lapselle leikkiä. Kyseiset haastateltavat kuitenkin korostavat, että kun lapsen oppii tuntemaan, tulee ohjauksesta yksilöllisempää. Apuriksi kasvattajien mukaan otetaan sukupuolesta riippumattomista sysistä, valinnassa toimitaan tilanteen mukaan. Kaksi kolmesta haastateltavasta kertoo lasten tulevan yksilöllisesti huomioiduksi hoitoon tullessaan. Lapsia kehitetään ryhmässä sukupuoleen katsomatta ja läheisyyttä lapset saavat tasapuolisesti oman tarpeensa mukaan, mutta tytöt kaipaavat enemmän syliä ja pojat hassuttelua. Pukemis-tilanteista haastateltavilla on hieman erilainen näkemys. Toinen korostaa sukupuolieroja ja toinen ikä- ja kehitystasoa sekä perhetilannetta. Leikkien rajaamisessa sukupuoli ei vaikuta toimintaan vaan lapsen yksilöllinen tunteminen, mutta haastateltavat myöntävät, että poiki- en usein ajatellaan olevan riehakkaampia kuin tyttöjen.

Kaikki haastateltavat muistivat jonkin tapauksen, jossa sukupuoli on jollakin tapaa vaikuttanut lasten kohtaamiseen. Työyhteisössä on juuri pohdittu sukupuolisensitiivisyyttä rooli-leikeissä ja joulujuhlassa. Kasvattajat kokevat perinteisten sukupuoliroolien olevan syvällä varhaiskasvatuksessa, mutta muutosta on alkanut tapahtua pikkuhiljaa. Jokainen kasvattaja koki, että omassa työskentelyssä on vielä kehitettävää sukupuolisensitiivisyyden toteuttamisessa, vaikka siitä on jo saatu jonkinlaista koulutusta. Oma työtä voisi kehittää haastateltavien mukaan kirjallisuuteen tutustumalla ja oman työn reflektoinnilla. Kaksi haasteltavaa pohti haastattelun lopulla sateenkaariperheisiin suhtautumista.

Luokittelin keräämäni aineiston erityisesti kahteen luokkaan ympäristöön ja kasvattajien toimintaan liittyväksi. Nämä vaikuttavat mielestäni eniten sukupuolisensitiivisyyden toteutumiseen varhaiskasvatuksessa saamani haastatteluaineiston mukaan. Ympäristöön kuuluvat alaluokat kasvatusnäkemys, vanhempien ja päiväkodin normit sekä materiaalit. Kasvattajien toimintaluokkaan kuuluvat lapsilähtöisyys, sukupuolirajat ylittävät leikit ja näkemykset sukupuolisensitiivisyydestä.

<u>Alkuperäisen ilmaus</u>	<u>Pelkistetty ilmaus</u>	<u>Alaluokka</u>	<u>Yläluokka</u>	<u>Pääloukka</u>	<u>Yhdistäväluokka</u>
"Antaa mahdollisuuden materiaaliin" (esim. rooli-vaatteet)	Mahdollisuus materiaaleihin	Materiaalit	Ympäristö	Ympäristön vaikutus sukupuolisensitiivisyyteen	Kasvattajien kokemuksia ja näkemyksiä sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta ja omasta työstä
"Varhaiskasvatus ja päivähoito menee niin pitkälle semmoses perinteises perinteissään"	Perinteet	Yhteiskunnan normit			
"Tavoitteet: itsetunnon vahvistaminen ja sitte on niinku liikunnan liikunnan mahdollistaminen ja salliminen"	Päiväkodin tavoitteet	Päiväkodin normit			
"Mitä lapset haluaa kautta vanhemmat toivooki"	Vanhempien toiveet	Vanhempien kasvatustäkemys			
"Mikään leikki ei pitäisi olla jaoteltu tytöille tai pojille"	Jaottelematomat leikit	Sukupuolirajat ylittävät leikit	Kasvattajien toiminta	Kasvattajan toiminnan vaikutus sukupuolisensitiivisyyteen	
"Avoimin mielin"	Suhtautuminen	Näkemykset sukupuolisensitiivisyydestä			
"Jokain kohdataan omana yksilönä"	Yksilöllisyys	Lapsilähtöisyys			

Taulukko 1: Haastatteluaineiston luokittelu

6.2 Havainnointien tulokset

Havainnoin kahtena eri päivänä kahdeksan tunnin ajan arkisissa tilanteissa sitä, miten kasvat-tajat sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta kohtelivat, kohtasivat ja ohjasivat lapsia. Käytin havainnoinnissa apuna itse tekemääni havainnointilomaketta (liite 3), joka oli jaettu kuuteen osaan päivän toimintojen mukaan. Havainnoin vain kahta päivää (kahdeksan tuntia päivässä) ja havainnot ovat haastattelujen tueksi, joten analysoin ne hyvin kevyesti. Havaintojen ensisi-jaisena tarkoituksena on heijastaa minulle kuvaa sitä, kuinka hyvin haastatteluista saamani kuva kasvattajien toiminnasta toteutuu käytännön työssä. Kenttätöön jälkeen kirjoitin ha-vainnot puhtaaksi ja tein tiivistelmät jokaisesta molempien päivien kuudesta tilanteesta sekä analysoin ne. Kävin muistiinpanoja ja tekemiäni tiivistelmiä läpi ja poimin niistä tutkimuksen kannalta oleelliset tiedot. Kirjoitin havainnot auki päivänselkeiden mukaisesti. Auki kirjoitetusta päivänselkettä poimin havaintoja ja luokittelin ne seuraavasti: lasten itsenäinen leikkiin ha-keutuminen, kasvattajan vaihtoehtojen tarjoaminen, rajaaminen, ohjaaminen ja auttaminen. Näiden luokittelujen pohjalta tein johtopäätökset. Tekstissäni käytän lasten kohdalla P ja T lyhennettä joko sellaisenaan tai sulussa. P tarkoittaa biologisesti poikapuolista lasta ja T taas tyttöpuolista lasta. Havainnoivat aikuiset olen merkinnyt tekstissä H1, H2 ja H3 lyhenteillä, jotka ovat samat kuin haastatteluiden tuloksissakin käytetyt lyhenteet.

6.2.1 Ensimmäinen havainnointipäivä

Ensimmäisenä havainnointipäivänä aloitin havainnoinnin heti kahdeksalta. Aluksi paikalla ol-leet työntekijät (H2 & 3) kyselivät paljon, mitä olinkaan tutkimassa ja miten. He vaikuttivat hieman hermostuneilta. Kerroin heille tutkimuksesta ja sukupuolisensitiivisyydestä tietämyk-seni mukaisesti. Ei mennyt kauaakaan, kun kasvattajat olivat jo rentoutuneet. Kenttätöön toteutuksen ajankohdasta johtuen lapsia ei ollut normaalia määrää kumpanakaan havainnoin-tipäivänä. Aamupalalla havainnointia vaikeutti yksi työntekijä talon henkilökunnasta, joka jäi aamiaiselle ja sai aikaan paljon aikuispuhetta, jolloin joitakin lasten aloitteita jäi huomiotta. Hänen kontaktinsa lapsiin on jätetty huomiotta havainnoinneissa, koska hän ei ole kasvattaja. Lisäksi minuun otettiin melko paljon kontaktia, vaikka en oma-aloitteisesti ottanut henkilö-kuntaan.

Aamupalalla tyttöjä kehoitettiin syömään ja neuvottiin sekä autettiin siinä. Kaksi tyttöä vei itse lautasensa pois syötyään. H3 kehotti tyttöä syömään, jotta tämä pääsisi toisen tytön kanssa leikkimään. H2 ohjasi lapsen (T) käsipesulle kädestä pitäen lapsen yrittäessä sotkea seiniä likaisilla käsillään. Joitakin tyttöjen tekemisiä jätettiin huomiotta. Tyttöjä sekä poikia kehoitettiin ruokailun aikana. Poikaa neuvottiin syömisessä ja lapsen huomio herätettiin olka-päähän koskettamalla (H3). H3 otti paljon kontaktia viimeiseksi jääneeseen ruokailijaan (P) ja tämän astiat vei pois aikuinen. H3 käytti pojasta ilmausta isopoika. Kasvattajat keskustelivat

yhtä paljon poikien kuin tyttöjenkin kanssa. Lapsia ohjattiin ystävällisesti sekä käskyillä. Sukupuoleen liittyviä ilmaisuja ei käytetty juuri lainkaan, vaan heitä kutsuttiin nimillä. Lasten aloitteisiin reagoitiin sukupuoleen katsomatta.

Pukemisessa tytöt pukivat aluksi itsenäisesti ja aikuiset kannustivat pukeutumaan. Pojan taas pukivat aikuiset melkein kokonaan. Lapsilla puvut olivat stereotyyppisesti sukupuolten värien mukaan. Ulkoilussa tyttöä kutsuttiin (H2) kukkulan kuningattareksi ja lapsi (T) valitsi itselleen punaisen ja keltaisen liukurin. Lisäksi H2 käytti ilmausta hyvä *lapsen nimi*. Lisäksi H2 rajasi ja auttoi tyttöä tarvittaessa. H3 kehui myös yhden tytön leikkiä. Poika valitsi liukuriksi myös keltaisen ja häntä ohjattiin kädestä pitäen, vaikka tosin ensin hänen aloitteisiinsa ei reagoitu aikuispuheen vuoksi. H3 kuunteli tarkasti pojan asian, jonka tämä kertoi kuiskaamalla kasvat-tajan korvaan. Lapsia autettiin ja ohjattiin sukupuoleen katsomatta ikä- ja taitotaso huomioi-den.

Sisälle tultuaan lapset halusivat tonttulakit päähänsä. Pojalle tonttulakki laitettiin suoraan päähän ja tytön taas annettiin yrittää ensin ja sitten vasta autettiin. Kaikkia lapsia autettiin tossujen laitossa. Lapsista käytettiin tilanteessa heidän omia nimiään, lapset sekä jotain-ilmauksia ("Pissattaaks jotain nytte?").

Lapsilla oli seuraavaksi vapaanleikin aika. Tytöt leikkivät sillä aikaa sinisellä mopolla, kaivuril-la ja palikoilla ja kotileikkivälineillä. Tytöt leikkivät sekä keskenään, yksin että poikien kans-sa. Pojat leikkivät poneilla, legoilla, punaisella mopolla, autoilla ja autotalolla sekä roolivaat-teilla. Aikuinen kyseli sekä tytöiltä että pojilta leikeistä. Yhden pojan kanssa puhuttiin men-neestä viikonlopusta ja yhtä poikaa silitettiin (H1). Lapset valitsivat leikit itsenäisesti ilman aikuisen ohjausta ja kaikilla oli samat vaihtoehdot tarjolla.

Päiväpiirin aikana tyttöä ohjattiin sekä kehotuksilla että kädestä pitäen (H2). Poika otettiin syliin, jotta hän näkisi esityksen (H3). Lapset saivat itse valita istuintyytyjensä värit, tytöt valitsivat enimmäkseen punaisia ja pojat vihreitä. Lapsista käytettiin Te-ilmauksia ja lasten aloitteet otettiin huomioon.

Ruokailussa työlle sanottiin "taitava tekijä" (H2) ja toisen tytön aloitteeseen reagointi kesti melko kauan (H3). Pojan kanssa käveltiin käsi kädessä (H1), hänet otettiin kainaloon (H1), yksi poika hiljennettiin koskettamalla käteen (H2), pojasta käytettiin isopoika-ilmausta (H2) sekä poikaa autettiin ja syötettiin ruokailtaessa (H3). Nuorimman lapsen astiat vietiin, mutta kaikki muut lapset veivät itse omansa. Koskettamalla herätettiin lapsen huomio (H3) ja puh-teita rajattiin, kun lapsi (P) kertoi isänsä röyhtäilyistä. Kaikkia kannustettiin sanallisesti syö-misessä.

Nukkumaan menon yhteydessä tyttöä kutsuttu ”tanssitytöksi” (H1) ja toista marakatiksi tämän sylissä ollessa (H2). Pojat hakeutuivat tilanteessa autoleikkiin. Lapsista käytettiin ilmausta ”lapsirakkaat” (H1). Jokainen sai valita itselleen naulakolleen yhden muumitarran muumi-hahmon tai lapsen sukupuoleen katsomatta. Välipalalla tyttöä ohjattiin pyytämään maitoa oikealla tavalla. Pojan vaatteita keuhuttiin (H1) ja pomppimista rajoitettiin (H2). Lapsia puhuteltiin heidän omilla nimillään ja ohjausta sekä rajaamista oli tarpeen mukaisesti, kuitenkin lähinnä poikia. Kaikki, jotka vaativat vaatteidensa huomiointia, saivat sitä. Lapsista käytettiin ilmausta ”ystävät”.

Vapaan leikin aikana tytöt valitsivat mopoja, autoja, nukkeja, hoitovälineitä sekä pyykinpesutarvikkeet leikkivälineikseen. Pojat leikkivät kummitusta, mopoilla, nukella, pahvilaatikolla, pyykinpesua ja potilasta. Molemmat leikkivät pehmoleluilla myös. Lapset leikkivät paljon keskenään sekapareissa ja -ryhmissä. Hoitaja-potilas-leikki (aikuisen ehdottama) oli yhdessä kohtaa melkein kaikkien lapsien yhteinen leikki, jossa aikuisetkin olivat mukana. Pojat olivat huomattavasti äänekkäämpiä kuin tytöt leikkiessään. Yksi pojista vaati enemmän rajaamista kuin muut lapset. Leikkiaikana sekä tytöillä että pojilla riitti vauhtia, juoksua ja ääntä. Kasvattajat osallistuivat lasten ehdoilla leikkiin ja antoivat ehdotuksiaan leikin kulkuun. Rajaaminen tapahtui leikin avulla, esimerkiksi yksi mopoista sai jarrubensaa, jotta vauhti hidastuisi hieman. Kaikkia lapsia autettiin tarvittaessa.

6.2.2 Toinen havainnointipäivä

Toisena havainnointipäivänä kasvattajat ottivat minut jo iloisesti vastaan ja tunnelma oli paljon rennompi ja mukavampi kuin ensimmäisenä päivänä. Tuntui, että kasvattajat olivat enemmän omassa roolissaan eivätkä välittäneet niin paljoa minun läsnäolostani. Päivää hieman sekoittivat lastentarhanopettajan läksiäiset, mutta havainnointi onnistui tästä huolimatta hyvin.

Päiväkotiin tulon yhteydessä H2 sylitteli ja jutteli yhdelle työlle sekä ehdotti kirjan lukemista. Tytöt sekä laittoivat itse tossujaan että heitä autettiin tossujen laitossa. Tyttöä sanottiin pelkästään hyväksi sekä sanottiin hyvä *lapsen nimi*. Yksi tyttö halusi pelata ja saikin siihen luvan. Aikuinen seuraili lapsen touhuja tarkasti. Pelin pois korjaaminen oli kehotuksista huolimatta hidasta, mutta aikuinen kuitenkin odotti hätiköimättä. Pojista käytettiin ilmaisuja iso-poika ja hyvä *lapsen nimi*. Yhtä poikaa rauhoitettiin ja rajattiin sanoin (H1). Toinen poika otettiin syliin (H2) ja hän sai ajaa mopolla kuten halusikin. Pojan ei tarvinnut siivota edellistä leikkiään. Leikkiä rajattiin mopolla ajoon, kun se oli rönsyillä liikaa. H1 otti yhden pojan kanssaan kasamaan kirjastonkirjoja kasseihin valmiiksi palautusta varten. Poika alkoi lukea Puuha Pete-kirjaa. Poikia autettiin tossuissa. Yksi pojista halusi pelata. Aikuinen seurasi vieressä ja korjasi yhdessä lapsen kanssa pelin aamupalan tullessa.

Aamupalalla H2 syötti yhden tytön, H1 syötti toista tyttöä ja erästä lasta keuhuttiin isontytön näköiseksi. Lisäksi yhden tytön puhetta ohjattiin hänen pyytäessään vettä. Syöntitilanteessa käytettiin kahdesta työstä lapset-ilmaisua ja H1 rajasi kahden lapsen (T) huutoa napakasti. Pojalle H1 laitto valmiiksi vaaleanpunaisen ruokalapun ja H2 päätti yhden pojan puolesta, mitä puuron sekaan laitetaan. H2 kannusti poikia sanallisesti syömään. Yhden pojan vessapuheita rajattiin ruokailutilanteessa. Pojista käytettiin ilmaisuja rohkea ja kutsuttiin lempinimellä. H2 rajasi lapsen (P) ruoalla leikkimistä koskettamalla ranteeseen. Yksi lapsista lauleli Puuha Peteä ruokailussa, asiaan ei puututtu. Muutenkaan lasten höpötyksiä ei kovin paljoa rajattu. Tilanteessa oli taas läsnä tilanteeseen ylimääräinen työntekijä, jonka kontaktia H2 yritti parhaansa mukaan vältellä ja keskittyä lapsiin.

Syötyään tyttö ja poika hakeutuivat leikkimään autotalolla. H1 kehui yhtä tyttöä isontytön näköiseksi samalla kun puki tyttöä. Hän sanoi myös tytön osaavan itsekin pukea. Ulkona tytöt hakeutuivat liukumäkeen, leikkitelineelle ja pulkkaleikkiin leikkimään. H2 halasi tyttöä, joka juoksi tätä vasten. Pojat hakeutuivat myös liukumäelle, leikkitelineelle ja pulkkaleikkiin sekä lisäksi leikkimään hiekkaleluilla. H2 ehdotti yhdelle pojista lumen kolaamista. Poikaa kannustettiin laskemaan mäkeä ilmaisulla hyvä *lapsen nimi*. Lapset leikkivät paljon sekaryhmissä. Aikuiset juttelivat melko paljon keskenään.

Sisälle mentyä tytöt leikkivät nukeilla, mopoilla, tekivät kuperkeikkoja ja leikkivät hoivaleikkiä. H1 leikki yhden tytön kanssa roolivaatteilla. Yhden tytön lettiä keuhuttiin hienoksi ja tyttöjen kampaukseksi. Pojat leikkivät myös mopoilla, nukeilla ja roolivaatteilla. Yksi pojista tykkäsi erityisesti kimaltelevasta violetista viitasta. H1 leikki myös pojan kanssa roolivaatteilla. Lisäksi pojat leikkivät autotalolla, legoilla, leikkikeittiöllä, nukenrattailla ja autoilla. Lapset leikkivät jälleen paljon sekaryhmissä, yksinään sekä oman sukupuolen edustajan kanssa. H2 otti pojan syliinsä ja leikki kahvilaa lapsen kanssa. Lapset saivat myös yhdistellä leikkejä, esimerkiksi mopolla ajoa ja roolivaatteita. Yhdelle pojista sanottiin, että hänellä on hieno poikien kampa. H3 kuvasi pojan leikkiä sanoin ”mopolla vauhtia ja vaarallisia tilanteita”. H3 rajasi sanallisesti yhden pojan huutamista. Aikuiset jakoivat lapsille soittovuoroja pienelle pianolle tasapuolisesti. Jokainen lapsi halusi soittaa soitinta. Aikuiset ohjasivat ja leikkivät mukana leikeissä. Lapsista käytettiin ilmausta ”jotain” (H3).

Päiväpiirissä kaikki aikuiset rajasivat sanallisesti yhtä tyttöä. Poikaa rajattiin koskettamalla (H2) ja H3 piti sylissään poikaa, joka ei muuten rauhoittunut. Ruokailussa ikkunan taa ilmestyi susipuvussa yksi kasvattajista lahjapakettien kanssa. Jotkut lapset säikähtivät tätä ja heitä lohdutettiin. Yhtä tyttöä autettiin syömisessä ja tytöt veivät itse astiansa pois. Pojatkin veivät itse astiansa pois, ja yhtä poikaa autettiin istuma-asennon korjaamisessa. Lapsia puhuteltiin nimillä ruokailun yhteydessä. Nukkumaan mennessään tytöt sekä pojat hakeutuivat lukemaan kirjoja. Herätessään molemmat hakeutuivat leikkimään yhdessä legoilla. Välipalalla yh-

den pojan paikkaa vaihdettiin tämän riehussa (H2). Herätessään yksi lapsista (P) puettiin. Tilanteissa lapsia kutsuttiin nimillä ja autettiin pukeutumisessa lapsen taitotason mukaisesti (poikia hieman enemmän). Lapset saivat itse valita ruokalappunsa. Tytöt valitsivat punaiset ja poika vihreän. Ruokailutilanteessa ylimääräinen talon henkilökunnan jäsen puhui taas paljon omia asioitaan, jolloin kasvattajien havainnointi oli kohtalaisen haastavaa.

Tytöt hakeutuivat vapaanleikin aikana tiskausleikkiin, legoihin, kirjan lukemiseen ja autoihin. Tyttö valitsi punaisen auton. H2 rajoitti lapsen(T) juoksua. Lisäksi yhden tytön leikkitalaa rajattiin, lasten tuli pysyä leikkihuoneessa, eivätkä he saaneet mennä eteiseen. Pojat hakeutuivat tiskausleikkiin, nukkeleikkiin, legoihin, palapeliä tekemään, autotalolle ja pahvilaatikko-leikkiin. Poika valitsi sininen ja keltaisen auton. H2 sanoi pojan riehaantumisen yhteydessä sen olevan kunniakierros. Yksi pojista nauratti tyttöjä juoksemalla ja kiljumalla. Perheleikkiä leikittiin sekapareissa, ja rooleina olivat äiti sekä lapsi. Eräs poika leikki kypärällä. Leikkitalanteessa kasvattajat kutsuivat lapsia nimeltä, lapset saivat vapaasti valita leikkinsä ja vain tilaa rajattiin tarpeen mukaan.

6.2.3 Yhteenveto havainnointien tuloksista

Lapset saivat hakeutua itsenäisesti leikkeihin. Lapset leikkivät sekaryhmissä, yksin sekä oman sukupuolen edustajan kanssa. Lapset leikkivät leikkejä yli sukupuoliroolirajojen, esimerkiksi tytöt autoilla ja pojat nukeilla. Kasvattajat hyväksyivät lasten leikki-ideat ja ohjasivat sekä rajasivat leikkiä tarpeen mukaan. Kasvattajat eivät ehdotelleet leikkejä sukupuolirooleihin sitoutuneesti.

Tytöjä ja poikia rajattiin tilanteen mukaan. Sukupuolirooleihin sitoutunutta rajaamista en huomannut havainnointini aikana laisinkaan. Olipa tilanteessa tyttö tai poika, joka vaati rajaamista tai ohjaamista, tapahtui se tilanteen vaatimalla tavalla eikä liittyen lapsen sukupuoleen. Lapsia autettiin pukeutumisessa ja ruokailussa, jos lapsi sitä tarvitsi. Poikia autettiin hieman enemmän kuin tyttöjä. Tämä kuitenkin johtui luultavasti vain siitä, että pojat vaativat enemmän apua toiminnoista selviytyäkseen. Auttamisessa sekä muussa ohjaamisessa kasvattajat ottivat huomioon lapsen taito- sekä ikätason ja nämä ohjasivat heidän toimintaansa tilanteissa. Läheisyyttä lapset saivat havainnointipäivieni aikana silloin, kun sitä itse tarvitsivat.

Vaihtoehtojen tarjoaminen liittyi havainnointipäivieni aikana lähinnä ruokalappuihin ja muumitarroihin. Lapset valitsivat päivien aikana myös leikkejä ja leikkikavereita, mutta aikuiset eivät niitä oikeastaan tarjonneet, vaan lapset hakeutuivat niihin itsenäisesti. Muutamissa tilanteissa lasten puolesta päätettiin, mutta nämä olivat hyvin pieniä asioita. Kun kasvattaja tarjosi vaihtoehtoja, olivat ne kaikille samat sukupuoleen katsomatta.

Lapsista käytettiin suurimmaksi osaksi heidän omaa nimeään, mutta melko paljon havainnointipäivien aikana oli tilanteita, joissa lasta sanottiin isoksi tytöksi tai pojaksi. Kuitenkaan sukupuoleen liittyvät ilmaisut eivät olleet kovinkaan radikaaleja vaan täysin tavanomaisia ja perinteisiä lapsille puhuttaessa.

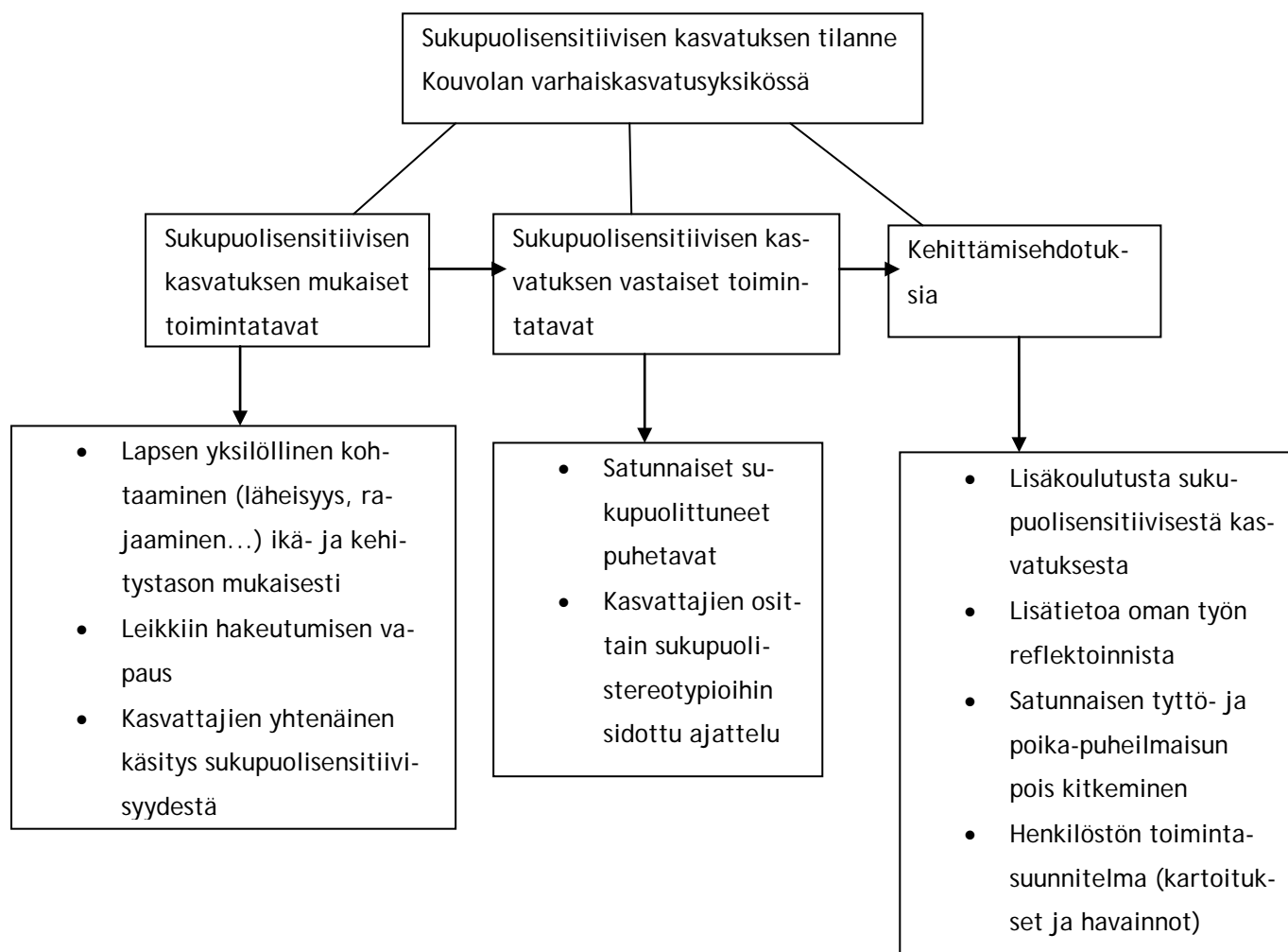
6.3 Johtopäätökset

Johtopäätöksiä olen pystynyt tekemään haastattelujen ja havainnointien tulosten jälkeen. Koska tutkimukseni on laadullinen, en pyri sillä tilastollisiin yleistyksiin. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään esimerkiksi ymmärtämään tiettyä toimintaa tai kuvaamaan jotakin tapahtumaa tai ilmiötä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85). Tutkimuksessani pyrin selvittämään sukupuolisensitiivisen kasvatuskäytännön toteutumista käytännön työssä Kouvolan varhaiskasvatustyksikössä. Lisäksi selvitin, millainen suhtautuminen ja tietämys ryhmän kasvattajilla on kyseisestä asiasta.

Haastatteluiden tulosten pohjalta voidaan todeta, että ryhmän kasvattajien näkemys sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta on yhteneväinen. Kuten he mainitsevatkin, ovat he asiaa käsitelleet joulujuhlan tiimoilta työryhmänä ennen opinnäytetyöni kenttätöiden toteutumista. Kasvattajien näkemykset tytöistä ja pojista ovat hieman stereotyyppiset haastattelujen perusteella, mutta he kuitenkin korostavat lapsen yksilöllisyyttä kasvatuksessa. Haastatteluiden perusteella kasvattajat kokevat tarvitsevänsä lisää perehtymistä sukupuolisensitiiviseen kasvatukseen ja perinteiset sukupuoliroolit ovat vielä syvällä kasvattajien toiminnassa, vaikka niiden häivyttäminen onkin jokaisella jollakin tasolla työssä tavoitteena. Voidaankin todeta haastattelujen tulosten perusteella, että ”maailma muuttuu, niin mekin muututaan”, kuten yksi haastateltavana olleista kasvattajista sanoi. Varhaiskasvatustyksikössä ollaan hyvin tietoisia sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta ja sitä kohti pyritään hyvällä vauhdilla. Kasvattajat reflektoivat omaa toimintaansa ja puhuvat työryhmässä mieltä askarruttavista tasa-arvokasvatukseen (i. sukupuolisensitiivisyyteen) liittyvistä asioista. Varhaiskasvatustyksikkö on kehittymässä haluamaansa suuntaan kasvatuksen sukupuolisensitiivisyydessä.

Havaintojen tulosten pohjalta voidaan tehdä johtopäätös siitä, että tutkimani varhaiskasvatustyksikön kasvattajat toteuttavat käytännön työssään haastatteluissa ilmaisemiaan kasvatuseriaatteita. Voidaan todeta, että kasvattajat ottavat lapset yksilöllisesti, kehitys- ja ikätason mukaisesti huomioon arjessa. Ainoastaan puhuttelussa käytetyt ”isotyttö” ja ”isopoika”- ilmaukset viestivät sukupuoliroolien mukaisesta kohtaamisesta. Havainnointien perusteella päiväkodin henkilökunta antaa lasten leikkiä täysin vapaasti, mitä lapset itse haluavat. Pukemiset ja riisumiset tapahtuvat myös kehitys- ja ikätason mukaisesti sukupuoleen katsomatta. Päiväkodin käytännöt ovat lapsilähtöisiä ja niiden tarkasteleminen sukupuolisensitiivisestä näkökulmasta antaa tiedon siitä, että päiväkotitoiminta on tasa-arvokasvatuksessa hyvällä tiellä.

Tutkimassani päiväkodissa tilanne varhaiskasvatuksen sukupuolisensitiivisyyden kannalta on hyvä. Erityisen hyvää on haastatteluiden sekä havaintojen perusteella kasvattajien yhteinen näkemys kyseisestä asiasta, lasten vapaa leikkeihin hakeutuminen, läheisyyden ja rajaamisen tasa-arvoisuus sekä ikä- ja kehitystason huomioiminen kaikessa toiminnassa. Kyseisen varhaiskasvatusyksikön työntekijöille tulisi kertoa lisää sukupuolisensitiivisyydestä, jotta heidän itsevarmuutensa kyseisen asian suhteen lisääntyisi tietämyksen kasvaessa. Koulutus ja vinkit oman työn reflektointiin ja kehittämiseen olisivat tarpeen. Ajattelun taustalta sukupuolistereotypiat pitäisi saada muutettua ajan kanssa sukupuolisensitiivisemmäksi ajatteluksi. Kasvattajilta tuli toiveita erityisesti sateenkaariperheiden kohtaamiseen liittyvän lisätiedon saannista. Aiheesta tulisi saada jonkinlaista lisäkoulutusta kasvattajille. Lisäksi kasvattajat voisivat kiinnittää enemmän huomiota ajoittain ilmeneviin sukupuolittuneisiin puhetapoihinsa ("isotyttö" tai isopoika"), koska ne lisäävät perinteisiin sukupuolirooleihin lokeroimista. Materiaalia sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta löytyy esimerkiksi Naisunionin verkkosivuilta, jossa on juuri varhaiskasvattajille suunnattua koulutusmateriaalia aiheesta. Lisäksi opinnäytetyössäni käyttämä Outi Ylitapio-Mäntylän toimittama (2012) *Villit ja kiltit, tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille*-teos on hyvin aihetta valaiseva ja käytännönläheinen. Lisäksi oman toiminnan reflektointi ja sen suunnitelmallinen toteuttaminen olisi tärkeää oman työn kehittämisen kannalta niin sukupuolisensitiivisen kasvatuksen kuin muutenkin laadukkaan varhaiskasvatuksen takaamisen vuoksi.

Kuvio 1: Yhteenvedo johtopäätöksistä

6.4 Luotettavuuden arviointia

Olen arvioinut tutkimukseni luotettavuutta koko tutkimusprosessin ajan. Tutkimuksen alussa minun oli tarkoitus tutkia kahta eri toimintayksiköissä olevaa Kouvolan varhaiskasvatusryhmää. Palveluohjaajan pyytämän opinnäytetyötä käsittelevän tiedotteen jaon jälkeen kenttätöihin mukaan haluavia päiväkotiryhmiä oli vain yksi. Mietin paljon sitä, onko vain yhden ryhmän tutkiminen riittävää ja järkevää opinnäytetyötä ajatellen. Lopulta mietittyäni resurssejani sekä opinnäytetyön laajuutta päädyin siihen, että yksikin varhaiskasvatusyksikön ryhmä riittää tutkimuskohteekseni. Tällöin ryhmän toimintaa tulee tutkittua tarkemmin ja syvemmin. Tutkimuksessani sain vastaukset tutkimuskysymyksiini yhden varhaiskasvatusyksikön ryhmän osalta, mikä on kuitenkin tärkeintä. Hirsjärven ym. (2007, 176-177) mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkittavien suuri määrä ei ole tärkeintä, vaan se että ymmärretään tutkimuskohdetta. Tähän minäkin pyrin haastatteluilla ja havainnoinnilla.

Laadullisella tutkimusmenetelmällä tehdyssä tutkimuksessa luotettavuuden kriteeri on tutkija itse ja hänen rehellisyytensä, koska arvioinnin kohteena ovat tutkijan tutkimuksessaan tekemät valinnat, ratkaisut ja teot. Tulee pystyä kuvaamaan, mistä valintojen joukosta valinta tehdään, mitä ratkaisut olivat ja miten lopullisiin ratkaisuihin on päädytty. Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa tulee ottaa huomioon myös puolueettomuusnäkökulma. (Vilkka 2009, 158-160.) Luotettavuuden kannalta prosessin esiin tuomisessa on kyse tutkimuksen uskottavuuden kannalta keskeisestä valinnasta. Raportointi onkin laadullisen tutkimuksen kulmakivi. Tutkijan tekemät tulkinnat ovat kuitenkin aina ehdollisia, vajavaisia ja yksipuolisia käsityksiä ilmiöstä. Tutkijan tehtävänä onkin hahmottaa mahdollisimman johdonmukainen käsitys omista tulkinnoistaan ja perusteista, joilla tulkintaan on päädytty. (Kiviniemi 2007, 82-83.) Tutkimusta tehdessäni olen ollut täysin rehellinen jokaisessa prosessin vaiheessa. Olen perustellut kaikki ratkaisuni, valintani ja tekoni tutkimusprojektin jokaisessa vaiheessa. Lisäksi olen pyrkinyt puolueettomuuteen tehdessäni tutkimusta sekä panostanut raportoinnin laatuun.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston luotettavuutta ja analyysivaihetta ei voi erottaa toisistaan. Tutkijan tulee jatkuvasti pohtia tekemiään ratkaisuja ja näin ottaa kantaa sekä tekemänsä työn luotettavuuteen että kattavuuteen. Lisäksi tutkimukseen tulee liittyä epäilyn periaate. (Eskola & Suoranta 1997, 209-210.) Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta lisää tutkijan tarkka selostus tutkimuksen toteuttamisprosessista. Tarkkuus koskee kaikkia tutkimuksen vaiheita. Aineiston tuottamiseen liittyvät olosuhteet tulisi kertoa todenmukaisesti ja selvästi. (Hirsjärvi ym. 2007, 227.) Olen pohtinut prosessin aikana tekemiäni subjektiivisia ratkaisuja ja perustellut itselleni, miksi teen kuten teen. Lisäksi epäilyn periaatteen mukaisesti olen tuottamassani tekstissä perustellut valintojani koko prosessin ajalta. Aineiston analysointia olen pohtinut moneen otteeseen ja miettinyt, miksi päädyin tiettyihin johtopäätöksiin. Lisäksi olen kuvannut tutkimuksen vaiheet mahdollisimman selvästi.

Tutkimuksen luotettavuuteen liittyy kysymys tutkimuksen toistettavuudesta. Tutkimuksen teoreettisen toistettavuuden mukaan taas lukijan on päädyttävä tutkimustekstissä samaan lopputulokseen kuin tutkimuksen tekijä. (Vilkka 2009, 159-60.) Toistettavuusnäkökulma tutkimuksen luotettavuuden arvioinnin kannalta selviää vasta myöhemmin jonkun toisen lukiessa ja tulkitessa tutkimustani. Uskon kuitenkin lukijoiden päätyvän samoihin johtopäätöksiin, joihin olen itse päätenyt.

Tutkimuksen voi sanoa olevan yleistettävä, pätevä, kun sen tulokset lähtevät tematisoidusta kokonaisuudesta. Tutkimustulosten tulee siis vastata tutkimukselle asetettujen päämäärien ja tutkimuskohteen kanssa. (Vilkka 2009, 157.) Tutkimukseni tulokset vastaavat asettamiani päämääriä ja varhaiskasvatusyksikön arjen todellisuutta, jota olin havainnoimassa. Haastattelut ja havainnot kertovat rehellisesti kyseessä olevan Kouvolan varhaiskasvatusyksikön yhden

ryhmän todellisuudesta. Pohdintaa-luvussa arvioin kriittisesti omaa toimintaani koko tutkimusprosessin ajalta.

Luotettavuuden lisäämiseksi pyysin havainnoimiltani kasvattajilta palautetta sähköpostitse. Lähetin heille keskeneräisen opinnäytetyöni, jossa kuitenkin heille tärkeimmät asiat olivat jo valmiina tekstinä lukemista varten. Lisäsin sähköpostiin seuraavat kysymykset: Miten koitte toimintani haastatteluissa ja havainnoinneissa? Miten koette opinnäytetyössä olevien kuvailujen vastaavan omaa arkeanne päiväkodissa? (opinnäytetyö liitteenä, luvut 6 ja 7) Miten opinnäytetyöni on vaikuttanut sukupuolisensitiivisyyteen? (Herättelikö aiheen käsitteleminen esimerkiksi tarkkailmaan omaa toimintaa enemmän?). Yksi haastateltavista on vaihtanut työpaikkaa kenttätöni toteuttamisjakson jälkeen. Laitoin hänellekin sähköpostin opinnäytetyöstäni, mutta en saanut vastausta. Kaksi muuta työntekijää vastasivat palautepyyntöni.

Kasvattajien mielestä pysyttelin hyvin sivussa eikä läsnäoloni suuremmin vaikuttanut ryhmän toimintaan. Heidän mielestään olen tehnyt tarkkoja havaintoja ja yksityiskohtaisia poimintoja toiminnasta. Kasvattajat eivät pitäneet opinnäytetyössä olevista suorista haastatteluista poimituista lainauksista, mutta heidän mielestään olin kuitenkin eritellyt hyvin haastateltavien lausunnot. Kuvailemani toiminta kuulostaa heidän mielestään ihan heidän toiminnaltaan ja loppupäätelmä oli heidän mielestään kuitenkin positiivinen ja korosti mukavasti heidän yhteinäistä linjaansa kasvatuksessa. Kenttätöön jälkeen kyseisessä lapsiryhmässä on ollut paljon muutoksia niin kasvattajien kuin lastenkin osalta, joten sukupuolisensitiivisyyden syvällisemmät pohdinnat tapahtuvat varmaan vasta tulevaisuudessa. Lisäksi palautteissa mainittiin siitä, että isopoika- ja isotyttö-huomioni herättää varmasti keskustelua tiimissä. Lopuksi vielä palautteissa mainittiin, että asioita on hyvä tutkia erilaisista näkökulmista eri asioita painottaen, mutta kokonaiskuva tulee kuitenkin muistaa.

7 Pohdintaa

7.1 Sukupuolisensitiivisyyden ilmeneminen Kouvolan varhaiskasvatusyksikössä

Kuten jo johtopäätöksissä mainitsin, tutkimassani varhaiskasvatusyksikössä sukupuolisensitiivinen kasvatustoteutus jo melko hyvin arjessa. Ylitapio-Mäntylän (2012c, 26-27) mukaan sukupuolisensitiivisyys on taitoa tarkastella sukupuolta muistakin kuin vain biologisuuden näkökulmasta. Kyseinen määritelmä toteutuu tutkimassani varhaiskasvatusyksikössä. Ryhmän kasvattajat ovat huomanneet omia sekä toisten kasvattajien sukupuolittuneita käytäntöjä. Kasvattajat mainitsivat haastatteluissa, että he ovat katsoneet perinteisiä käytäntöjä uusin silmin ja huomioineet sukupuolittuneita käytäntöjä sekä tasa-arvoa työssään. Ylitapio-Mäntylä (2012c, 26-27) mainitsee, että lapsen kasvun tukemista ja kasvattajan työn kehittämistä on totuttujen toimintatapojen, sukupuolittuneiden käytäntöjen ja tasa-arvoasioiden kyseenalais-

taminen. Varhaiskasvatusyksikössä on kyseenalaistettu edellä mainittuja asioita. Ryhmässä annetaan kaikille samat mahdollisuudet toimia, oppia ja kasvaa. Ainoastaan pukemis- ja riisumistilanteissa poikien auttaminen ja tyttöjen itsenäinen toiminta korostuivat. Tämä on kuitenkin sukupuolen lisäksi erityisesti ikä- ja kehitystasokysymys.

Kaskelan ja Kronqvistin (2007, 5) mukaan lapsen yksilöllisyyden ja ainutkertaisuuden tunteminen auttaa varhaiskasvattajia toimimaan niin, että lapsi saa omaa persoonaansa kunnioittavaa kohtelua. Haastattelemani kasvattajat korostivat paljon lasten yksilöllistä kohtaamista. Ennen lapsen kokonaisvaltaista tuntemista kasvattajat mainitsivat esimerkiksi tarjoavansa stereotyyppisiin pohjautuvia leikkejä ja leluja lapsille. Kun lapsen tuntee, tietää kasvattajien mukaan lapsen mieltymykset ja osaa tarjota vaihtoehtoja yksilöllisemmin ja lapsen mieltymykset tunteen. Lisäksi Kaskela ja Kronqvist (2007, 5) mainitsevat, että yhtenä varhaiskasvatuksen tärkeimmistä asioista on toimiva, vastavuoroinen ja kasvatuskumppanuuteen pohjautuva yhteistyö vanhempien kanssa. Kyseisen ryhmän työntekijät kertoivat ottavansa vanhempien ajatukset yksilöllisesti huomioon jokaisen lapsen kasvatuksessa.

Ylitapio-Mäntylä (2012d, 191) korostaa sitä, ettei toiminnalla ja leikillä ole sukupuolta. Tekeeminen havaintojen perusteella voin todeta, että tutkimassani varhaiskasvatus yksikössä edellä mainittu näkökulma pitää paikkaansa. Lapset leikkivät täysin yli sukupuolirajojen ja saivat aivan vapaasti valita leikkinsä ilman kasvattajien puuttumista asiaan mitenkään. Lasten näki todella nauttivan juuri siitä leikistä, jonka he itse saivat valita ja sen avulla toteuttaa itseään.

Lisäksi Teräs (2012, 103) käsittelee kasvattajien puheen merkitystä sukupuolittuneiden roolijakojen synnyttäjänä ja vahvistajana. Havainnoidessani huomasin kasvattajien käyttävän suurimmaksi osaksi lasten nimiä heistä puhuessaan, mutta lisäksi ilmeni joitakin sukupuolittuneita ilmauksia. Eniten käytetyt sukupuolta ilmaisevat nimitykset olivat ”isotyttö” ja ”isopoika”. Tällaiset ilmaukset eivät käyttöyhteydessään kasvattajien puheissa kuitenkaan pahemmin luo neet mitään raameja sille millainen ison pojan tai ison tytön tulisi olla, joten niiden käyttäminen ei ole kovinkaan vahingollista sukupuolisensitiivisestä näkökulmasta katsottuna. Kuitenkaan niiden käyttäminen ei ole välttämätöntä, joten siihen ryhmän kasvattajat voisivat kiinnittää huomiota reflektoidessaan työtään.

Hyvinvoiva lapsi kokee, että häntä arvostetaan ja hänet hyväksytään omana itsenään. Lisäksi hän tulee nähdyksi ja kuulluksi sekä saa vahvistusta terweelle itsetunnolleen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2006, 15.) Mielestäni tutkimani ryhmän kasvattajien toiminta mahdollistaa lasten hyvinvoinnin sukupuolisensitiivisestä näkökulmasta tarkasteltuna. Havainnointien perusteella kasvatus näytti siltä, että lapset hyväksyttiin, heitä arvostettiin ja he tulivat melko hyvin nähdyiksi ja kuulluiksi.

Jo johtopäätöksissä mainitsemani kehittämisideat ryhmän varhaiskasvattajille ovat lisäkoulutus tai itsenäinen perehtyminen tarkemmin sukupuolisensitiiviseen kasvatukseen, sukupuolituneen puheen vähentäminen ryhmän arjessa ja oman työn reflektointi jatkossa suunnitelmallisemmin. Sundell ja Forsblom-Sinisalo (2012, 133) mainitsevatkin, että tasa-arvotyö toteutuu parhaiten toimintasuunnitelmaa johdonmukaisesti noudattamalla. Lisäksi hän korostaa säännöllisten kartoitusten ja havaintojen tärkeyttä muutosten kannalta ja mainitsee kuvaamisen olevan tehokas keino tehdä sukupuolinormit ja -stereotyyppiä näkyviksi.

7.2 Eettinen näkökulma

7.2.1 Tutkimuseettinen näkökulma

Tieteen etiikaksi kutsutaan sitä, että eettiset kannat vaikuttavat tutkijan tieteellisessä työssä tekemiin ratkaisuihin (Tuomi & Sarajärvi 2009, 125). Peruskysymyksiä etiikassa ovat kysymykset oikeasta ja väärästä sekä hyvästä ja pahasta. Eettisesti hyvä tutkimus edellyttää, että hyvää tieteellistä käytäntöä noudatetaan tutkimuksenteossa. Opetusministeriön asettama tutkimuseettinen neuvottelukunta on laatinut ohjeet tieteellisten menettelytapojen noudattamiseen. Ohjeiden mukaan hyvään tieteelliseen toimintaan kuuluu muun muassa, että tutkimus on suunniteltu, toteutettu ja raportoitu tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten edellyttämällä tavalla ja yksityiskohtaisesti. Tutkimusaiheen valinta on jo eettinen ratkaisu. Hyvää tieteellistä käytäntöä voi monin tavoin loukata. Erityisesti koejärjestelyt ja tiedonhankintatavat aiheuttavat eettisiä ongelmia ihmistieteissä. Ihmisarvon kunnioittamisen tulee olla lähtökohtana tutkimuksessa. Itsemääräämisoikeutta pyritään noudattamaan antamalla tutkittavalle henkilölle mahdollisuus itse päättää osallistumisesta tutkimukseen. Epärehellisyyttä tulee välttää tutkimusprosessin kaikissa vaiheissa. Keskeisiä asioita tutkimuksen eettisyyden kannalta ovat seuraavat asiat: toisen tekstiä ei tule plagioida, tuloksia ei yleistetä kritiikittävästi, eikä tuloksia kaunistella tai sepitetä eikä raportointi saa olla harhaanjohtavaa eikä puutteellista. (Hirsjärvi ym. 2007, 23-27.)

Tutkimukseni lähtökohtana on ollut ihmisarvon kunnioittaminen. Kasvattajat saivat itse päättää halusivatko osallistua tutkimukseen, koska he ilmoittautuivat vapaaehtoiseksi ryhmäksi opinnäytetyöni kenttätöön toteuttamiseen saatuaan siitä tiedotteen. Haastatteluissa ja havainnoinneissa kerroin etukäteen tarvittavat asiat enkä johdatellut kumpaakaan aineistonkeruutapaa millään lailla. En ole ollut epärehellinen tutkimukseni aikana, enkä ole plagioinut kenenkään tekstiä. Tiedostan myös, että tuloksia ei voi eikä ole tarkoituskaan yleistää, koska tutkimusaineistoni on niin suppea. Tutkimukseni kertoo vain yhden yksikön ryhmän tilanteen subjektiivisen toimintani pohjalta. Lisäksi olen raportoinut asiat kaunistelematta ja mahdollisimman laajasti.

Henkilötietolain (523/1999) 1: 1 § määrittelee, että kyseisen lain tarkoituksena on toteuttaa yksityisyyden suojaa turvaavia perusoikeuksia kuten yksityiselämän suojaa henkilötietoja käsiteltäessä. Henkilötietolain ensimmäisen luvun 3 §:n mukaan henkilötiedoilla tarkoitetaan kaikenlaista luonnollista henkilöä tai hänen elinolosuhteitaan tai ominaisuuksiaan kuvaavia merkintöjä, jotka voidaan tunnistaa häntä tai hänen lähipiirissään eläviä koskeviksi. Henkilötietolain toinen luku säätelee henkilötietojen käsittelyä koskevia yleisiä periaatteita kuten käyttö-tarkoitussidonnaisuutta ja huolellisuusvelvoitetta. Havainnoidessani ja haastatellessani en kerännyt kenenkään kasvattajan enkä lapsen henkilötietoja. Kirjaamani havainnointi- sekä haastattelumateriaali olivat anonymoituja. Lapsista käytin merkintöjä lapsi P (poika) tai lapsi T (tyttö). Aikuisista käytin H1-, H2- ja H3-merkintöjä, jotka syntyivät haastattelujärjestyksen perusteella. Tekstistäni ei ole tunnistettavissa tutkittujen kasvattajien eikä lasten henkilöllisyyttä.

Pietarinen (1998, 6-8) on asettanut tutkimukselle kahdeksan vaatimusta, joita tutkijan tulisi noudattaa hyvän tieteellisen käytännön nimissä. Ensimmäisen vaatimuksen mukaan tutkijan tulisi olla aidosti kiinnostunut uuden informaation hankkimisesta. Toisena Pietarinen esittää tunnollisuuden vaatimuksen, eli tutkijan on paneuduttava omaan alaansa niin hyvin, että hänen hankkimansa ja välittämänsä informaatio olisi mahdollisimman luotettavaa. Kolmantena on rehellisyyden vaatimus, eli tutkija ei saa syyllistyä vilpin harjoittamiseen. Vaaran eliminointi on Pietarisen neljäs vaatimus. Sellaista tutkimusta ei saa toteuttaa, joka voi aiheuttaa kohtuutonta vahinkoa. Kuvolan palvelupäällikön ehdottaessa sukupuolisensitiivisyyttä opinnäytetyöaiheekseni, tiesin heti sen olevan aihe, johon todella haluan tutustua ja juuri sitä tutkia. Prosessin edetessä olen kiinnostunut aiheesta oman ammatillisuutenikin kannalta koko ajan vain enemmän. Olen perehtynyt varhaiskasvatukseen sitä käsittelevien syventävien opintojen aikana ja sukupuolisensitiiviseen kasvatuskäytäntöön opinnäytetyöprosessin aikana. En ole syyllistynyt vilppiin, eikä tutkimuksestani ole ollut vaaraa eikä vahinkoa kenellekään siihen osallistuneelle henkilölle.

Viidentenä Pietarisen (1998, 8-12) asettamana vaatimuksensa on ihmisarvon kunnioittaminen. Tutkimuksen tekeminen ei saa yleisesti loukata ihmisarvoa eikä kenenkään ihmisryhmän tai ihmisen moraalista arvoa. Kuudentena on sosiaalisen vastuun vaatimus. Tutkijan tulee omalta osaltaan vastata siitä, että tieteellistä informaatiota käytetään eettisten vaatimusten mukaisesti. Seitsemäs vaatimus koskee ammatinharjoituksen edistämistä. Tutkijan tulee toimia tavalla, joka edistää mahdollisuuksia tutkimuksen tekemiseen. Viimeinen Pietarisen asettama vaatimus on kollegiaalinen arvostus eli tutkijoiden ei tule suhtautua toisiinsa vähättelevästi vaan arvostavasti. Tutkimukseni tekeminen ei ole loukannut kenenkään ihmisarvoa ja olen käyttänyt saamaani tieteellistä informaatiota eettisten vaatimusten mukaisesti. Mielestäni kaksi viimeistä Pietarisen vaatimusta on hieman kaukana ammattikorkeakoulun opinnäytetyön tekemisestä. Tein tutkimukseni yksin. Olen mielestäni toiminut opinnäytetyöni rajoissa, sillä

tavalla, että sen tekeminen on ollut mahdollista, vaikka se ei ammattiharjoittamiseen varsinaisesti liitykään.

7.2.2 Eettisyys toiminnassani

Tutkimuksen eettisyyteen liittyy ensinakin tutkimuslupaan liittyvät kysymykset. Lupa tulee saada sekä tutkittavilta että viranomaisilta. Toiseksi tutkimusaineiston keruuseen liittyvät ongelmat, esimerkiksi salaa nauhoittaminen. Kolmanneksi eettisiin ongelmiin kuuluu tutkimuskohteen hyväksikäyttö. Lisäksi ovat osallistumiseen liittyvät ongelmat eli se, miten tutkija vaikuttaa tutkimusyhteisöön ja tutkimuksesta tiedottaminen eli tieteellinen raportointi ja tutkittaville tiedottaminen. (Eskola & Suoranta 1997, 52-53.) Sain tutkimusaiheeni suoraan työelämästä Kouvolan kaupungin palvelupäälliköltä. Hain Kouvolan kaupungilta tutkimuslupan (liite 1) opinnäytetyöni toteuttamiseen. Luvan saatuaani toteutin kenttätöni. Kaikki tutkimusaineiston keruuseen liittyvä toimintani oli tutkittavien kasvattajien tiedossa. Ryhmän lapsille tutkimuksesta ei varsinaisesti kerrottu eikä heiltä tai heidän huoltajiltaan pyydetty tutkimukseen lupaa, koska en tutkinut lapsia vaan ryhmän kasvattajien toimintaa. En käyttänyt tutkimuskohdettani hyväksi ja panostin tiedottamiseen huolellisella raportoinnilla ja päiväkotiiin annetulla tiedotteella. Läsnaoloni saattoi vaikuttaa sekä haastatteluissa että havainnoineissa tutkittavien käytökseen ja vastauksiin. Koin kuitenkin heidän olleen melko rentoja kaikissa tilanteissa alkujännityksestä päästyään.

Tutkimuksen huolellinen suunnittelu, tietosuoja, havainnoitavien suostumus, tutkimuksen päämäärien ja kohteiden kertominen tutkittaville, tutkimusongelman ja metodien sekä tutkimussuunnitelman tulee olla samansuuntaiset ja kunnioittaminen kuuluvat havainnoinnin eettisiin ongelmiin. Kerrotaan tutkittaville, mikä on tutkimuksen tavoite, kenelle tutkimuksesta on hyötyä, miten ja mistä tutkimusaineistoa kerätään, miten sitä käsitellään, miten henkilötiedot ja -tunnisteet tehdään tunnistamattomiksi ja mitkä ovat tutkimusaineiston käyttöehdot sekä ketkä kaikki tutkimusaineistoa käsittelevät. (Vilka 2006, 56-64.) Tietojen käsittelyssä keskeisiä käsitteitä ovat anonymiteetti ja luottamuksellisuus (Eskola & Suoranta. 1997, 57). Olen ollut huolellinen tutkittavien anonymiteetin suhteen opinnäytetyön aikana. Kerron ainoastaan kaupungin, jossa toteutin tutkimukseni. Suunnittelin opinnäytetyöni huolellisesti ja tutkittavat tiesivät tutkimukseen osallistuessaan, mihin käytän saamiani tietoja ja miksi. Analyysit tehtyäni hävitin kaikki tutkimukseen liittyvät materiaalit.

Lisäksi Vilkan (2007, 57) mukaan tutkijan on koko ajan tiedostettava oma vaikutuksensa tutkimuskohteen elämään. Tavoitteena tutkimuksessa on, että tutkimuskohteen jäsenten toiminta on mahdollisimman luontevaa. Tiedostin kenttätöyskentelyssä oman vaikutukseni ja pyrin olemaan mahdollisimman neutraali havainnoidessani sekä haastattellessani. Havainnoidessani vastasin minuun otettuun kontaktiin, mutten itse ottanut oma-aloitteisesti kontaktia kehen-

kään. Haastattellessani tutkittavia pyrin luomaan mahdollisimman rennon tunnelman ja kävin kaikkien haastateltavien kanssa tekemäni kysymysrunгон läpi hieman vaihtelevissa järjestyksissä tilanteen mukaan.

Ammattietiikka on työn ja ammatillisuuden pohdintaa. Sosiaalialalla on erityinen suhde ihmisoikeuksiin ja etiikkaan, koska työn tavoitteena on ihmisten auttaminen sekä hyvän tekeminen. Sosiaalialan ammattilaisen on kyettävä arvioimaan kriittisesti toimintansa perusteita ja tavoitteita. Eettisyys tähtää oikean ja väärän erottamiseen ja hyvään elämään. Se tarkoittaa vastuun ja oikeuksien pohtimista sekä kohtuullisen ja riittävän määrittelemistä. (Ammattietiikan merkityksestä 2005, 5-6.) Ammattietiikkaakin olen pohtinut opinnäytetyötä tehdessäni. Pyrin tutkimuksellani hyvän tekemiseen sekä ihmisten auttamiseen, koska selvitän, millainen sukupuolisensitiivisen kasvatuksen tilanne on Kouvolan yhdessä varhaiskasvatusyksikön ryhmässä. Tällä pyrin kartoittamaan tilanteen ja antamaan siihen jatkotoimenpide-ehdotuksia, jolloin kasvatuksen laatu voi parantua ja lasten hyvinvointi lisääntyä. Olen koko prosessin ajan arvioinut kriittisesti tavoitteitani sekä toimintani perusteita.

7.2.3 Yhteys aiempiin tutkimuksiin ja opinnäytetöihin

Tietojeni mukaan sukupuolisensitiivisen kasvatuksen tilanteesta Kouvolan varhaiskasvatuksessa ei ole aiemmin tehty tutkimusta. Tutkimukseni olisi tässä tilanteessa siis ensimmäinen tutkimus tästä aiheesta Kouvolan kaupungille. Opinnäytetöitä sukupuolisensitiivisestä ja tasa-arvoisesta kasvatuksesta on tehty kuitenkin muualla jo jonkin verran. Opinnäytetöiden mukaan varhaiskasvatuksen arki on sukupuolittunutta, vaikka kasvattajat kokevat toimivansa sukupuolisensitiivisesti ja draamakasvatus on hyvä keino ylittää sukupuolinormien mukaisia rajoja ja tasa-arvokasvatukseen liittyvästä materiaalista on hyötyä kasvattajille. Lisäksi sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta on tehty muitakin tutkimuksia.

Tutkimuksessaan Teräs tarkastelee sukupuolta ja tasa-arvon toteutumista päiväkodissa käyttäen monimetodisia tapaustutkimuksen keinoja. Tutkimusaineisto kerättiin teemahaastatteleamalla kolmea pääkaupunkiseutulaisen päiväkotiryhmän kasvattajaa 3-5-vuotiaiden ryhmästä ja videohavainnoimalla toimintaa kolmena aamupäivänä. Analyysissa Teräs keskittyi tarkastelemaan kasvattajien käsityksiä sukupuolesta ja tasa-arvosta sekä niiden huomioimista kasvatuksessa. Lisäksi hän tarkasteli kasvattajien sanallista vuorovaikutusta lasten kanssa. Teräksen tutkimustulosten perusteella kasvattajat kehuvat enemmän poikia kuin tyttöjä. Lisäksi kehujen rakenne vaihteli lapsen sukupuolen mukaan. Kasvattajat kertoivat Teräksen tutkimuksen haastatteluissa kokevansa kasvatuksen tasa-arvoiseksi, mutta Teräksen analyysi päiväkotiarjesta osoittaa, että varhaiskasvatus ei ole kaikilta osin sukupuolten kannalta tasa-arvoista. Teräksen mukaan jatkossa tarvitaan lisää tutkimusta varhaiskasvatuksen sukupuolinäkökulmasta. (Teräs 2010, 1-112.)

Tasa-arvoinen varhaiskasvatus hankkeen yhteydessä Johanna Korhonen teki opinnäytetyönsä aiheesta sukupuolisensitiivinen draamakasvatus päiväkodissa. Korhosen opinnäytetyö on toiminnallinen ja kehittämispainotteinen. Siinä suunniteltiin, toteutettiin ja arvioitiin yhdessä Naisasialiitto Unionin Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa - tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa -hankkeen kanssa Helsingin kaupungin päiväkotia Lakassa 3-4-vuotiaiden pienryhmälle draamaprosessi. Taikalaatikko-draamaprosessi oli kymmenen kerran mittainen ja sen aikana reflektointia ohjaajan sukupuolisensitiivisistä työtöistä sekä päiväkotiryhmän lastentarhanopettajat havainnoivat sukupuolisensitiivisyyden toteutumista draamatuokiossa. Korhonen arvioi draamakasvatuksen haasteita ja mahdollisuuksia sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta, ja tältä pohjalta muodostettiin konkreettisia työkaluja sukupuolisensitiivisen draamakasvatuksen tueksi. Korhonen tekee opinnäytetyön johtopäätöksen, että draama tarjoaa monipuolisesti mahdollisuuksia sukupuolisensitiiviseen varhaiskasvatustyöhön, koska siinä yhdistyvät erilaisten roolien kokeileminen, kokemuksellinen oppiminen ja leikki. (Korhonen 2014, 6-44.)

Alasaari tutkii pro Gradussaan Lasten leikkiä - sukupuolitietoinen näkökulma päiväkodin arkeen päiväkodin arjen sukupuolittuneisuutta. Tutkimuksessa painotetaan vapaata leikkiä ja sitä ohjaavia suuntaviivoja. Tarkastelun kohteena ovat kasvattajat. Alasaaren tutkimuksessa keskeistä on sukupuolitietoinen kasvatus ja normikriittisyys. Alasaari hankki aineistonsa videomalla helsinkiläisessä kunnallisessa päiväkodissa kahdessa ryhmässä 12 päivän ajan. Aineistoa kerättiin myös Naisasialiitto Unionin Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa - tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa -hankkeeseen. Alasaaren mukaan päiväkodin arki on sukupuolittunutta päivittäisistä tavoitteista huolimatta. Kasvattajat kannustavat lapsia stereotyyppisiin rooleihin esimerkiksi roolitusten ja leikin avulla. Alasaaren mukaan sukupuolten rajoja vartioidaan eikä niiden ylityksiä sallita. Sukupuolitietoisesta kasvatuksesta lisääminen osaksi varhaiskasvattajien koulutusta ja päiväkotien arkea on Alasaaren mukaan tutkimuksen valossa erittäin tärkeää, koska sukupuolirooleja noudatteleva kasvatus lisää kiusaamista, epä-tasa-arvoa sekä työ- ja koulutusalojen segregatiota. (Alasaari 2013, 1-76.)

Metropolia Ammattikorkeakoulun sosiaalialan opiskelijat Anu Avelin-Rahtu ja Annika Kapanen tekivät vuonna 2012 opinnäytetyönään oppaan sukupuolten tasa-arvosta päiväkotien varhaiskasvattajille, Kohti tasa-arvoisempaa päiväkotia. Opas tehtiin Itä-Helsinkiin, jossa päiväkodin työntekijät olivat kiinnostuneita aiheesta ja tarvitsivat siihen työvälineitä. Opas sisältää käytännönläheisiä neuvoja ja ideoita sekä tietoa tasa-arvoon liittyvistä seikoista. Oppaan tavoitteena on saada varhaiskasvattajat keskustelemaan tasa-arvoon liittyvistä seikoista ja pohtimaan omia näkökulmiaan asiaan. Oppaasta tulisi saada myös vinkkejä käytäntöön oikeasti. Oppaan lukeneet varhaiskasvattajat kokivat sen hyödylliseksi työssään ja opas sai miettimään omia tapoja toimia. Oppaan ohjeet olivat varhaiskasvattajien mielestä käyttökelpoisia. (Avelin-Rahtu & Kapanen 2012, 5-39.)

Lastentarhan opettajien jaettuja muisteluja sukupuolesta ja vallasta arjen käytännöissä - tutkimus tarkastelee lastentarhanopettajien tarinoita opettamisesta, kasvatuksesta ja hoivatyöstä. Tutkimusaineisto koostuu tutkijan ja neljän lastentarhan opettajan kollektiivisesti tuottamusta keskusteluista ja muisteluista, jotka koskettavat kasvatuksen arkeen liittyviä näkökulmia. Tutkimuksessa kysytään: ”Millaisena lastentarhanopettajuus rakentuu päiväkodin arjen käytäntöihin kietoutuvissa sukupuolen ja vallan tarinoissa? Miten sukupuolta jäsenetään päiväkodin arjessa? Miten valta määrittää lastentarhanopettajan työtä? Miten työelämän vaatimukset ja muutokset heijastuvat lastentarhanopettajan työhön?” Teoreettiset lähtökohdat tutkimuksessa ovat naistutkimuksessa ja kasvatustieteissä. Epistemologisesti ja metodologisesti tutkimus on feminististä tutkimusperinnettä, jossa tiedon tuottamista tarkastellaan kriittisesti. Tutkimusmenetelmänä tutkimuksessa on käytetty Frigga Haugin kehittämää muistelutyömenetelmää sekä haastatteluja. Lisäksi tutkimusaineistoja ovat tutkijan tutkimuspäiväkirjat ja lastentarhanopettajien pohdintakirjoitukset. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 3.)

Tutkimus osoittaa, että päiväkotiyhteisöjen ja lastentarhanopettajien toiminnot sisältävät monisyisiä vallan rakenteita ja sukupuolistavia käytäntöjä. Sukupuolistavat käytännöt vahvistavat heteronormatiivista oletusta rajoittaen aikuisten ja lasten toimintaa päiväkodissa ja pakottaen sukupuolen tiettyihin luokituksiin. Lastentarhanopettajuus näyttäytyy lastentarhanopettajien tarinoissa yhtenäisenä opetus, hoiva- ja kasvatustoimintana, jota kontrolloidaan päiväkotiyhteisön luomilla näkymättömillä ja näkyvillä toimintatavoilla ja säännöillä. Lastentarhanopettajat joutuvat mukautumaan työelämän muutoksiin ja yhteiskunnan ja päiväkotiyhteisön asettamiin vaatimuksiin, mutta he asettuvat myös vastustamaan niitä. Kasvatuksen sukupuolistavat käytännöt ja valta näyttäytyvät tiedostamattomina käytäntöinä sekä arjen kasvatustyössä monimuotoisina rakenteina, joita toistetaan kasvatuksen arjessa. (Ylitapio-Mäntylä 2009, 3-4.)

Aloittamaani selvitystä Kouvolan kaupungin varhaiskasvatuksessa toteutuvasta sukupuolisensitiivisestä kasvatusotteesta voisi vielä jatkaa paljonkin. Jatkotutkimusehdotuksenani on, että mahdollisimman monta varhaiskasvatussyksikköä tutkittaisiin käyttämälläni metodeilla, jolloin saataisiin laaja kuva sukupuolisensitiivisen kasvatuksen tilanteesta ja kasvattajien tietämyksestä asian suhteen. Tämän jälkeen olisi tarvittaessa järjestettävä lisäkoulutuksia aiheesta ja kasvattajille voisi antaa keinoja oman työn reflektointiin sukupuolistereotyyppien ja perinteisten sukupuoliroolijakojen paljastamiseksi ja kasvatuksen muuttamiseksi sukupuolisensitiivisempään suuntaan. Lisäksi olisi mielenkiintoista joskus lukea tutkimuksesta, jossa kerrotaisiin koko Suomen sukupuolisensitiivisen kasvatuksen tilanteesta varhaiskasvatuksessa ja sen kehittämissuunnitelmista.

8 Arviointia

8.1 Tavoitteiden toteutuminen

Laurea-ammattikorkeakoulun laatimassa opinnäytetyöohjeistuksessa käydään läpi esimerkiksi opinnäytetyön tavoitteita. Yhtenä opinnäytetyön tavoitteena on osoittaa ja kehittää opiskelijan valmiuksia soveltaa taitojaan ja tietojaan ammattiopintoihin liittyvissä käytännön asiantuntijatehtävissä. Kokonaisuudessaan prosessi kehittää opiskelijan osaamista ja kasvua. Opinnäytetyön tehtyään opiskelija osaa tutkimuksellisesti kehittää työelämää ja tuottaa uusia ratkaisuja. Lisäksi tavoitteissa mainitaan, että opinnäytetyöltä odotetaan selkeää yhteyttä työelämään. (Laurean opinnäytetyöohje 2011, 3-4.) Oman arvioni mukaan edellä mainitut tavoitteet ovat toteutuneet opinnäytetyöprosessini aikana. Opintojen aikana olen kasvanut ammatillaiseksi tulevaa ammattiani varten ja ammattitaitoni on kehittynyt erityisesti opinnäytetyön kautta. Opinnäytetyön tekeminen oli muutenkin todella opettavainen prosessi. Aihe opinnäytetyöhöni tuli Kouvolan kaupungin palvelupäälliköltä, joten uskon työni hyödyttävän työelämää todellisuudessa antamalla tietoa varhaiskasvatusyksikön työntekijöille heidän työnsä sukupuolisensitiivisyydestä. Toivon, että tutkimukseni antama tieto hyödynnetään työelämässä ja kasvatusta kehitetään entistä laadukkaammaksi jatkossa. Toiveen toteutuminen jää nähtäväksi.

Tutkimukseni tarkoituksena oli valaista sitä, kuinka paljon sukupuoliroolit vaikuttavat lasten kohtaamiseen päivähoidossa ja kuinka kohtaaminen voisi olla sukupuolisensitiivisempää. Lopulliset tutkimuskysymykseni olivat ”Millainen on kasvattajien tietoisuus sukupuolisensitiivisen kasvatuksen suhteen?”, ”Miten sukupuolisensitiivisyys näkyy kasvatuksen arjessa?” ja ”Miten sukupuolisensitiivisyyttä voisi lisätä kasvatuksessa?”. Arvioisin, että sain vastauksia tutkimuskysymyksiini. Tutkimustulokseni on, että tutkimani varhaiskasvatusyksikön ryhmän kasvattajat ovat melko sukupuolisensitiivisiä työssään. Lapset kohdataan yksilöllisesti, ikä- ja kehitystaso huomioiden. Ainoastaan satunnaisissa puhetavoissa ja pukemis- sekä riisumistilanteissa ei toimittu aivan sukupuolisensitiivisen kasvatuksen rajoissa. Sukupuolisensitiivisyys ilmeni myös lasten leikkien sukupuolettomuutena. Kasvattajien tietoisuus ja varmuus sukupuolisensitiivisyydestä hieman vaihteli, joten lisäkoulutusta olisi hyvä järjestää. Lisäksi oman toiminnan reflektointi ja suunnitelman sukupuolisensitiivisen kasvatuksen lisäämiseen auttaisivat poistamaan ajoittaisetkin sukupuolittuneet puheet ja perinteisen heteronormatiivisen ajattelun. Näin kasvatusta kehittyisi sukupuolisensitiivisemmäksi.

Tavoitteena oli selvittää Kouvolan päiväkotien tilannetta sukupuolisensitiivisessä kohtaamisessa ja antaa mahdollisesti kehittämisehdotuksia. Lisäksi tavoitteena oli kehittää omaa osaamista, herätellä työntekijöitä rutinoituneesta arjesta miettimään, kuinka he kohtaavat lapsia ja, kuinka lasten sukupuolinen ilmaisu onnistuu päiväkodissa sekä kuinka paljon siihen vaikut-

tavat aikuisten mahdollisesti sukupuolirooleihin sidotut arvot ja asenteet. Opinnäytetyöni avulla selvitin yhden varhaiskasvatussyksikön yhden ryhmän tilanteen sukupuolisensitiivisessä kohtaamisessa ja annoin kehittämisehdotuksia johtopäätöksissä sekä edellisessä kappaleessa. Huomasin haastatteluissa kasvattajien heränneen pohtimaan omaa toimintaansa sukupuolisensitiivisyyden suhteen. Oma osaamiseni kehittyi prosessin aikana paljon tutustuessani aiheeseen ja siihen liittyvään teoriaan laajasti. Lasten sukupuolinen ilmaisu onnistui kenttätöni aikana hyvin, etenkin leikeissä. Tähän vaikuttavat paljon aikuisten arvot ja asenteet. Ryhmän aikuiset hyväksyivät yli sukupuolirajojen leikkimisen, jolloin lapset saivat vapaasti toteuttaa itseään.

Lisäksi henkilökohtainen tavoitteeni oli oppia miettimään syvällisemmin omia sekä päiväkodissa esiintyviä toimintatapoja ja arvoja sekä mahdollisesti kehittämään niitä. Lisäksi tavoitteenani oli perehtyä sukupuolisensitiiviseen kasvatukseen, sen nykytilaan tehtyjen hankkeiden ja tutkimusten avulla ja näin syventää tietämystäni asiasta. Lisäksi tavoitteenani oli parantaa prosessinhallintataitojani sekä tutkimus- ja analyysitaitojani. Tutkimusprosessini ajalle sijoituvassa työharjoitteluissa olen käytännön työssä pohtinut omaa sukupuolisensitiivistä kasvatusta ja lasten kohtaamista päiväkodin arjessa. Lisäksi pohdin sekä tutkimuspäiväkotini että työharjoittelupaikkojeni käytäntöjä sukupuolisensitiivisyyden suhteen. Oma kasvatusotteeni sekä -näkemykseni on kehittynyt opinnäytetyön teon aikana sukupuolisensitiivisempään suuntaan. Olen perehtynyt laajasti sukupuolisensitiivisyyteen ja osaamiseni aiheesta on lisääntynyt valtavasti tutkimuksen teon aikana. Lisäksi tutkimustaitoni kehittyivät koko prosessin ajan aina tutkimusmetodien valinnasta aineiston keräämisen kautta analysointiin ja itse raportin kirjoittamiseen. Myös prosessinhallintataitoni ovat kehittyneet.

8.2 Oman toiminnan arviointi

Jari Eskolan (2007, 159) sanoin aloittelevasta tutkijasta saattaa tuntua helposti siltä, että laadullista tutkimusta aloittaessa edessä on monta ylämäkeä. Opinnäytetyö tuntui aluksi valtavaltalta prosessilta, jonka päättymisen oli jossakin kaukaisuudessa. Kuitenkin prosessin paloitteleminen ja aikatauluttaminen helpotti työ määrän ajattelua ja sen tekeminen alkoi tuntua inhimillisemmältä. Yhteistyö sähköpostilla Kouvolan kaupungin palvelupäällikön kanssa sujui pienestä päätelmästä huolimatta mielestäni hyvin ensitapaamisemme, jossa ideoimme tutkimustani, jälkeen. Yhteistyö varhaiskasvatussyksikön kanssa sujui mutkattomasti ja hyvin. Minut otettiin mielellään vastaan kahden työpäivän ajaksi. Olen tyytyväinen omaan toimintaani tutkimuskohteessa ja muutenkin prosessin aikana. Olen tehnyt yhteistyötä juuri mainitsemani varhaiskasvatussyksikön sekä palvelupäällikön kanssa ja lisäksi opinnäytetyön alussa ja nyt lopussa ohjaajani kanssa.

Koska olen vasta aloittelija tutkimustyössä, huomasin jälkikäteen toiminnassani asioita, joita olisin voinut tehdä toisin. Alkaessani käyttää havainnointilomaketta päiväkodilla huomasin sen epäkäytännöllisyyden. Jaoin sen havainnoinnin aluksi päivärytmin mukaisesti osiin, jolloin havainnointi ja havaintojen merkitseminen oli selkeämpää. Haastatteluita litteroidessani huomasin hieman kiirehtineeni aina uuden kysymyksen kysymisessä, mutta toisaalta itse tilanteessa kysyminen tuntui aina sopivalta. Olen tyytyväinen luomaani rentoon tilanteeseen haastattelussa ja havainnointiini myös. Kaiken kaikkiaan haastatteluista olisi voinut muovautua vielä enemmän keskustelun kaltaisia tilanteita. Aikataulun vuoksi havainnointien auki kirjoittaminen venyi melkein kuukauden päähän kenttätöystä, joten se vaati melko paljon muistelu-työtä, vaikka kaikki tarvittava lomakkeissa olikin muistissa. Raportoinnissa olisin voinut kirjoittaa lähteet heti sekä lähdeluetteloon että tekstiin, koska jälkepäin se oli melko työlästä.

Aineiston löytäminen sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta oli aluksi melko hankalaa. Ylitapio-Mäntylän(2012) toimittamaan teokseen perehtyminen oli kulmakiveni opinnäytetyötä tehdessäni. Sain siitä kaiken perustiedon, jota minulla ei ollut lainkaan ennen prosessin alkamista. Muu aineisto kerääntyi pikkuhiljaa etsimällä ja monia turhia KIN teoksia selaamalla. Kuitenkin aineistoni sukupuolisensitiivisyyteen ja kaikkeen siihen liittyvään löytyi melko sujuvasti.

Kaiken kaikkiaan olen tyytyväinen reilun vuoden kestäneeseen opinnäytetyöprosessiini. Erityisesti prosessinhallinta ja oma kärsivällisyyteni ovat kehittyneet. Opinnäytetyöni aikataulu muuttui moneen otteeseen matkan varrella, mutta lopulta kaikki palaset loksahdivat paikoilleen ja sain prosessin kokoon juuri oikeaan aikaan. Opinnäytetyön kirjoittaminen oli melko intensiivinen prosessi lopussa. Olen kuitenkin ylpeä saavutuksestani ja tyytyväinen lopputulokseen. Opinnäytetyön ohella kuitenkin suoritin muita opintoja ja työskentelin osa-aikaisesti.

Opinnäytetyöprosessin aikana etenkin tieteellinen ajatteluni kehittyi paljon. Sain valtavasti lisää tietoa sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta ja kokemusta laadullisen tutkimuksen tekemisestä niin haastatteluiden kuin havainnointienkin osalta. Sain kokemusta myös olemassa olevien toimintatapojen ja kasvattajilla olevien periaatteiden peilaamista toisiinsa. Sain opinnäytetyöprosessin aikana erittäin paljon tietoa ja taitoja, joita voin hyödyntää tulevassa ammatissani sosionomina ja lastentarhanopettajana. Lisäksi koen ammatillisuuteni kehittyneen huomasti prosessin myötä.

Lähteet

Ammattietiikan merkityksestä. 2005. Talentia ry. Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Helsinki: Kinestasis, 5-6.

Asetus lasten päivähoidosta 16.3.1973/239.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Eskola, J. & Vastamäki, J. 2010. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistokeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 3. uudistettu ja täydennetty painos. Juva: PS-kustannus, 26-44.

Heikka, J., Hujala, E. & Turja, L. 2009. Arvioinnista opiksi. Havainnointi, arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa. Helsinki: Multiprint.

Henkilötietolaki 22.4.1999/523.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Huuska, M. & Karvinen, M. 2012. Persoona on aina enemmän kuin sukupuoli. Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus, 31-54.

Juvonen, T., Rossi, L-M. & Saresma, T. 2010. Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino.

Jämsä, J. 2008. Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kaskela, M. & Kronqvist, E-L. 2007. Niin ainutlaatuinen. Näkökulmia lapsen yksilölliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Helsinki: Stakes.

Kinnunen, M. 2001. Luokiteltu sukupuoli. Tampere: Vastapaino.

Kiviniemi, K. 2007. Laadullinen tutkimus prosessina. Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 2. korjattu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 70-85.

Laki lasten päivähoidosta 19.1.1973/36

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Metsämuuronen, J. 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Helsinki: International Methelp.

Paumo, M. 2012. Totuttujen toimintamallien tiedostaminen. Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus, 141-158.

Rautio, P. & Saastamoinen, M. 2006. Minuus ja identiteetti. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Ruokolainen, R. & Alila, K. (toim.).2004. Varhaiskasvatuksen laatu on osaamista ja vuorovaikutusta. Varhaiskasvatuksen laadunhallinnan ja ohjauksen kehittämishakkeen julkaisu, sosiaali- ja terveysministeriö 2004:6. Helsinki: Stakes.

Saarela-Kinnunen, M. & Eskola, J. 2010. Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus?. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistokeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 3. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 189-199.

Sundell, S. & Forsblom-Sinisalo, P. 2012. Haasta normit - laajenna lapsen mahdollisuuksia. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä : PS-kustannus, 125-140.

Teräs, T. 2012. Kasvattajan puhe sukupuolittavana käytäntönä. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä : PS-kustannus, 103-124.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2006. Stakes oppaita 56. Helsinki: Stakes.

Viljamaa, J. 2008. Anna lapsen onnistua. Jyväskylä: Gummerus Kustannus Oy.

Vilkkä, H. 2006. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi.

Vilkkä, H. 2009 Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Yhdenvertaisuuslaki. 20.1.2004/21.

Yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus. 2005. Talentia ry. Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Helsinki: Kinestasis, 9.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2009. Lastentarhanopettajien jaettuja muisteluja sukupuolesta ja vallasta arjen käytännöissä. Lapin yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Väitöskirja.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012a. Leikillä ja toiminnalla ei ole sukupuolta. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus, 71-90.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012b. Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatuspedagogiikka. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus, 177-188.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012c. Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus, 15-30.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012d. Suunnittelu tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen pohjana. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus, 189-198.

Sähköiset lähteet

Alasaari, N. 2013. Lasten leikkiä. Sukupuolitietoinen näkökulma päiväkodin arkeen. Turun yliopisto. Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos. Pro Gradu.
<http://www.doria.fi/handle/10024/94663>

Avelin-Rahtu, A. & Kapanen, A. 2012. Kohti tasa-arvoisempaa päiväkotia. Opas sukupuolten tasa-arvosta päiväkotien varhaiskasvattajille. Helsingin Metropolia-ammattikorkeakoulu. Sosiaaliala. Opinnäytetyö.
<https://www.theseus.fi/handle/10024/44623>

Gender-sensitivity in early childhood education – equal encounter in nursery school. 2015. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Viitattu 19.3.2015.
http://www.naisunioni.fi/doc/esite_tasa-arvo.EN.pdf

Jämställdhet på dagis. 2015. Folkhälsan. Viitattu 19.3.2015.
<http://www.folkhalsan.fi/startside/Var-verksamhet/Ma-bra/Jamstallldhet/Jamstallldhet-pa-dagis-/>

Kohti tasa-arvoisempaa päiväkotia. 2012. Opas sukupuolten tasa-arvosta päiväkokotien varhaiskasvattajille. Viitattu 30.9.2014.
<http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/44623/valmis%20oppi%20-%20uusi.pdf?sequence=1>

Korhonen, J. 2014. Sukupuolisensitiivinen draamakasvatus päiväkodissa. Helsingin Diakonia ammattikorkeakoulu. Sosiaaliala. Opinnäytetyö.
<https://www.theseus.fi/handle/10024/71403>

Naisunioni. 2014. Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa. Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa. Viitattu 11.10.2014.
<http://www.naisunioni.fi/index.php?k=15959>

Pietarinen, J. 1999. Tutkijan ammattietiikan perusta. Teoksessa Lötjönen, S. (toim.) Tutkijan ammattietiikka. 6-12. Viitattu 28.2.2015.
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/1999/liitteet/tutkijan_ammattietiikka_99.pdf?lang=fi

Tasa-arvoinen varhaiskasvatus 2015. Hanke. Viitattu 7.2.2015.
<http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/hanke/>.

Teräs, T. 2010. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus? Tapaustutkimus sukupuolesta ja tasa-arvosta päiväkodin arjessa. Helsingin yliopisto. Kasvatustiede. Pro Gradu-tutkielma.
<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/24258>

Virsta. 2014. Viitattu 24.2.2015
<http://www.stat.fi/virsta/tkeruu/03/01/>

Varhaiskasvatus. 2014. Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 28.2.2015.
<http://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/varhaiskasvatuspalvelut>

Julkaisemattomat lähteet

Laurean opinnäytetyöohje 2011. Laurea-ammattikorkeakoulu. 30.5.2011.

Taulukot

Taulukko 1: Haastatteluaineiston luokittelu	34
---	----

Kuviot

Kuvio1: Yhteenveto johtopäätöksistä	42
---	----

Liitteet

Liite 1: Tutkimuslupa.....	61
Liite 2: Teemahaastattelurunko.....	64
Liite 3: Havainnointisuunnitelma	65

Liite 1: Tutkimuslupa

Kouvola kaupunki	Viranhaltijapäätös
Hyvinvointipalvelut	Yleinen päätös
Kasvun ja oppimisen sekä lapsiperheiden tukeminen	
Palvelupäällikkö Helena Kuusisto	8.12.2014 23 §

Tutkimuslupa/ Summanen

Selostus asiasta Laurea ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelija Siiri Summasen opintoihin liittyy opinnäytetyön tekeminen. Tutkimuslupa hän on hakenut 27.10.2014. Tutkimuksen aiheena on sukupuolisensitiivisyys ja sukupuoliroolit päiväkodissa. Tutkimusmenetelmänä on teemahaastattelu päiväkodin työntekijöille sekä lapsihavainnointi. Tutkimus toteutetaan kahdessa kaupungin päiväkodissa joulukuussa 2014 tai alkuvuodesta 2015.

Tutkimusaineisto ei sisällä henkilöjen tunnistetietoja.

Päätös Myönnän tutkimusluvan Laurea ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelija Siiri Summaselle

Päätöksen perustelu Varhaiskasvatus saa käyttöönsä tutkimuksen tulokset.

Palvelupäällikkö Helena Kuusisto

Jakelu Siiri Summanen
Päiväkodin johtaja Tiina Hänninen

Kouvola kaupunki
Hyvinvointipalvelut
Kasvun ja oppimisen sekä lapsiperheiden tukeminen
Palvelupäällikkö Helena Kuusisto

Viranhaltijapäätös
Yleinen päätös

8.12.2014

23 §

OIKAISUVAATIMUSOHJE (KUNTALAKI)

Viranomainen, jolle oikaisuvaatimus tehdään

Tähän päätökseen haetaan muutosta tekemällä oikaisuvaatimus lasten ja nuorten lautakunnalle.

Oikeus oikaisuvaatimuksen tekemiseen

Oikaisuvaatimuksen saa tehdä asianosainen tai kunnan jäsen.

Oikaisuvaatimuksen tekoaika

Oikaisuvaatimus on tehtävä viimeistään 14. päivänä päätöksen tiedoksisaannista.

Asianosaisen katsotaan saaneen päätöksestä tiedon tiedoksianto- tai tiedoksisaantitodistuksen osoittamana ajankohtana tai jos tiedoksianto tapahtuu tavallisella kirjeellä, viimeistään seitsemäntenä päivänä kirjeen lähettämisestä.

Kunnan jäsenen katsotaan saaneen päätöksestä tiedon, kun päätös tai sen sisältävä pöytäkirja on asetettu yleisesti nähtäville.

Oikaisuvaatimuskirjelmä ja sen liitteet

Oikaisuvaatimus on tehtävä kirjallisesti. Oikaisuvaatimuskirjelmä on osoitettava edellä mainitulle viranomaiselle ja kirjelmässä on ilmoitettava

- päätös, johon vaaditaan oikaisua,
- miltä osin päätöstä vaaditaan oikaistavaksi ja mitä muutoksia päätökseen vaaditaan tehtäväksi,
- perusteet, joilla oikaisua vaaditaan,
- oikaisuvaatimuksen tekijän nimi ja kotikunta,
- jos oikaisuvaatimuksen tekijä käyttää laillista edustajaa tai asiamiestä tai muuta oikaisuvaatimuksen laatijaa, myös tämän nimi ja kotikunta
- postiosoite ja puhelinnumero, johon asiaan liittyvät ilmoitukset toimitetaan.

Oikaisuvaatimuskirjelmä on vaatimuksen tekijän tai hänen laillisen edustajansa tai asiamiehensä allekirjoitettava.

Oikaisuvaatimuskirjelmään on liitettävä

- oikaisuvaatimuksen kohteena oleva päätös alkuperäisenä tai jäljennöksenä,
- todistus päätöksen tiedoksiantopäivästä tai muu selvitys oikaisuvaatimuksen tekemiselle asetetun määräajan alkamisajankohdasta,
- asiakirjat, joihin vaatimuksen tekijä vetoaa vaatimuksensa tueksi,
- asiamiestä käytettäessä asiamiehen valtakirja.

Kouvola kaupunki	Viranhaltijapäätös	
Hyvinvointipalvelut	Yleinen päätös	
Kasvun ja oppimisen sekä lapsiperheiden tukeminen		
Palvelupäällikkö Helena Kuusisto	8.12.2014	23 §

Oikaisuvaatimuksen toimittaminen

Oikaisuvaatimus on toimitettava Kouvola kaupungintalon kirjaamoon niin, että oikaisuvaatimus on perillä viimeistään oikaisuvaatimuksen tekemiselle asetun määräajan viimeisenä päivänä ennen viraston aukioloajan päättymistä.

Oikaisuvaatimuksen tekijän vastuulla asiakirjat saa lähettää postitse tai lähetin välityksellä. Postin kuljetettavaksi asiakirjat on annettava niin ajoissa, että ne ovat perillä ennen valitusajan päättymistä.

Oikaisuvaatimuksen toimittamispaikan yhteystiedot ja aukioloaika

Lasten ja nuorten lautakunta	
Käyntiosoite	Tonikatu 10, 45100 Kouvola
Postiosoite	PL 85, 45101 Kouvola
Telekopio	020 615 3030
Sähköposti	lasten_ja_nuorten_ltk@kouvola.fi
Aukioloaika	klo 9.00-15.00

Pöytäkirjan nähtäville asettaminen

Pöytäkirja on asetettu yleisesti nähtäville 15.12.2014 klo 10-12 Lapsen kasvu, kehitys ja oppiminen toimistossa Kustaa III tie 10, 45370 Valkeala

Päätöksen tiedoksianto asianosaiselle

Päätös on lähetetty sähköpostitse 9.12.2014

Tiedoksiannon toimittaja: Helena Kuusisto

Liite 2: Teemahaastattelurunko

1. Käsitys sukupuolisensitiivisyydestä/ mielipide asiasta
 - Miten ymmärrät käsitteen sukupuolisensitiivisyys / sukupuoliroolit?
 - Millaista on sukupuolisensitiivinen kasvatus?
 - Millainen suhtautuminen sinulla on ajattelutapaan?
 - Miten pyrit toteuttamaan sukupuolisensitiivisyyttä työssäsi?
2. Oma työskentely
 - Miten ohjaat lapsia leikkimään? Millaisia eroja tyttöjen ja poikien ohjaamisessa on havaittavissa?
 - Millaisiin tehtäviin otat tyttöjä/poikia apuriksi?
 - Miten sukupuoli vaikuttaa lasten kohtaamiseen arjessa?
 - Miten sukupuoli näkyy pukemistilanteissa/ leikkien rajaamisessa/ leikkeihin ohjaamisessa/ kasvattajan antamassa fyysisessä/henkisessä läheisyydessä/ vaihtoehtojen tarjoamisessa/ lapseen kohdistuneissa odotuksissa ja oletuksissa?
3. Oman työn mahdollinen kehittäminen
 - Milloin olet viimeksi huomannut sukupuolen vaikuttaneen siihen, kuinka kohtelet/ kohtaat lapsen, millainen tilanne oli?
 - Miten sukupuolisensitiivisyys näkyy työyhteisössä?
 - Miten voisit kehittää työtäsi sukupuolisensitiivisempään suuntaan?

Jatkokysymykset ; Miksi?

Liite 3: Havainnointisuunnitelma

1. Pääpaino havainnoinnissa on se, kuinka kasvattajat suhtautuvat lapsiin. Onko toiminta sukupuolisensitiivistä vai sukupuolirooleihin sitoutunutta?
2. Miten kasvattajat ohjaavat lapsia?
3. Haastatteluista saatujen tietojen peilaaminen käytäntöön, niistä nousseiden asioiden huomioiminen erityisesti havainnoinnissa.
4. Mihin lapset itseohjautuvat tekemisien suhteen, millaisia mahdollisuuksia siihen annetaan?
5. Miten sukupuoliroolit näkyvät leluissa, leikeissä, ryhmiin jaoissa ja arjen tilanteissa yleisesti?
6. Millaisia vaihtoehtoja tytöille ja pojille (arjentalanteissa, esim. leikki) annetaan, miten ne eroavat toisistaan? (ovatko samanlaisia vai onko molemmille rajattu omansa?)
7. Kiinnitän huomiota myös; rajoihin, puhuttelutapoihin, kosketukseen, kuunteluun, reagoimiseen, kuinka lähelle lapsi päästetään, pukeutumisessa avustamiseen ja ruokailutilanteisiin.